

TİCARİ DEFTERLERİN SAHİBİ LEHİNE DELİL OLMASINDA DAYANAK BELGELERİN İBRAZİ

*Arş. Gör. Hakan YILDIRIM**

ÖZET:

Türk Ticaret Kanunu (TTK) m. 18/1 hükmü uyarınca tacirler açısından bir yükümlülük olarak belirlenen ticari defterlerin tutulması, TTK m. 64 vd. ayrıntılı bir şekilde düzenlenmiştir. “Ticari defterlerin ispat kuvvetini” düzenleyen 6762 sayılı mülga Türk Ticaret Kanunu (eTK) m. 82-86 hükümleri, 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu’na alınmamış, bazı farklılıklar dışında, esas itibariyle paralel bir şekilde 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu (HMK) m. 222’de düzenlenmiştir. Ticari defterler, sahibi lehine delil olarak kullanılırken, bunların dayanağını teşkil eden belgelerin de ibrazının gerekip gerekmediği doktrinde tartışmalıdır. Kanunda bu hususta açık bir hüküm mevcut değildir. Doktrindeki bir görüşe göre, defter kayıtlarının dayanağı olan belgelerin mevcut olmaması halinde defterler delil olarak kullanılmazlar. Aksi görüşe göre defterlerin delil kuvvetini böyle bir şarta bağlamaya kanunun lafzı ve ruhu uygun değildir. Bu çalışmamızda her iki görüş de Yargıtay kararları ile birlikte ele alınarak, tartışmaya ilişkin bir değerlendirmeye yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ticari Defterler, Delil, İspat Gücü, Ticari Defterler ve Belgeleri Saklama Yükümlülüğü.

ABSTRACT:

According to Turkish Commercial Code (TCC) Art. 18/1 commercial code keeping is an obligation for merchants. This matter is regulated detailed in TCC Art. 64 et. al. Abolished Turkish Commercial Code (N. 6762) Art. 82-86 which regulated “Evidence power of commercial books” have not taken into the Turkish Commercial Code (N. 6102). These provisions can be found with some differences in Civil Procedure Law (N. 6100) Art. 222 et. al. The necessity of submission of the documents which constitute the basis for commercial books when these books are used as evidences in favor of the owner is controversial. There is no explicit provision about this matter in the Code. According to an opinion in the doctrine when the documents which constitute the basis for commercial books are not existed these books cannot be used as evidences. According to a contrary opinion it is not appropriate to the letter and spirit of law subjecting evidence power of commercial books to this condition. In this study both of these two opinions are examined with decisions of the Supreme Court of Appeals and we came to a conclusion about this controversial matter.

Keywords: Commercial Books, Evidence, Conclusive Force, The Obligation of Keeping Commercial Books and Documents.

* Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Ticaret Hukuku Anabilim Dalı Araştırma Görevlisi.

GİRİŞ

TTK'nın Ticari İşletme kitabının en çok değişikliğe uğrayan kısmı, yeni getirilen hükümler dikkate alındığında ticari defterlerle ilgili hükümlerdir¹. Gerçek 6762 sayılı TK gerekse 6102 sayılı TTK² ticaret defterlerinin tutulmasına özel önem vermiş ve bu yükümlülüğe aykırı davranışlar için hukuki ve cezai sorumluluk öngörmüştür. Ticari davalarda ispat açısından önemli bir yere sahip bulunan ticari defterlerin, 01.10.2011 tarihinde yürürlüğe giren HMK m. 222'deki düzenlemeler ile birlikte önemi daha da artmıştır.

Ticari defterlerle ilgili hükümler, TTK'nın birinci kitabının beşinci kısmında 64 vd. maddelerinde düzenlenmiştir. Ticari defterlerin delil olması, eTK'nın aksine, TTK'da değil, HMK'da düzenlenmiştir (HMK m.222)³. Kanunun Genel

¹ Bu yöndeki tespit için bkz. Abuzer **KENDİGELEN**, *Yeni Türk Ticaret Kanunu, Değişiklikler, Yenilikler ve İlk Tespitler*, 12 Levha Yayınları, Değişiklikler İşlenmiş ve Güncellenmiş 2. Bası, İstanbul 2012, s. 87; Nihat **TAŞDELEN**, "6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu'na Göre Ticari Defterler", İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi C: III, S: 1, Yıl: 2012, s. 259.

² 13.01.2011 tarihinde TBMM Genel Kurulu'nda kabul edilen, 14.02.2011 tarih ve 2746 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yasallaşan, 1 Temmuz 2012 tarihinde yürürlüğe giren bu kanunun getirdiği değişiklikler hakkında bkz. İsmail **KAYAR**, "Türk Ticaret Kanunu Tasarısının Ticaret Sicili, Ticari Defterler ve Cari Hesap Hükümlerinin Değerlendirilmesi", Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C: II, S: 1 Yıl: 2005, s. 353 vd. (TTK Tasarısının Değerlendirilmesi); İbrahim Halil **ŞUA**, "Türk Ticaret Kanunu Tasarısına Göre Ticari Defterlere Getirilen Yenilikler ve Değerlendirilmesi", Adalet Dergisi, S. 27, Ocak 2007, s. 237 vd.

³ 04.02.2011 tarihli ve 27836 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 12.01.2011 tarihli ve 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun (HMK) "İspat ve Deliller" başlıklı "Dördüncü Kısım"ının 199-224'üncü maddeleri arasında yer alan "Belge ve Senet" başlıklı ikinci bölümünde düzenlenmiştir. 6100 sayılı yeni Hukuk Muhakemeleri Kanunumuzun 222'nci maddesi ile ilgili TBMM Adalet Komisyonu Gerekçesinde ise, şu ifadeye yer verilmiştir: "... Türk Ticaret Kanununun ticari defterlerle ispat konusunu düzenleyen 82 ila 86'ncı maddeleri modern kanunlarda benzer hükümler yer almadığı gerekçesiyle Türk Ticaret Kanunu Tasarısına alınmamıştır. Bu durum, uygulamada önemli bir sıkıntı yaratacaktır. Çünkü senetle ispat mecburiyetinin uygulandığı Türk Hukukunda ticari defterlerle ispata ilişkin kurallar senetle ispat mecburiyetinin katılığını yumuşatmakta ve geniş bir uygulama alanı bulmaktadır. Hukuk Muhakemeleri Kanunu Tasarısında senetle ispat mecburiyetine ilişkin usul hükümleri muhafaza edilmiştir. Bu sebeple, ticari defterlerle ispata ilişkin hükümlerin yürürlükten kaldırılması önemli bir boşluğa yol açacaktır. Bu nedenle, Türk Ticaret Kanunundaki yerleşmiş ve yaygın uygulaması olan ticari defterlerle ispat hükümlerinin yeni usul kanunumuza alınması ve Hukuk Muhakemeleri Kanunu Tasarısında muhafaza edilmesi gerekmektedir. Türk Ticaret Kanununda yer alan ticari defterlerle ispata ilişkin maddeler dil ve sistematik bakımından zor anlaşılmaktadır. Hukuk Muhakemeleri Kanunu Tasarısına ilave edilen bu hüküm, doktrin ve kazai içtihatlarla yapılan tasnif dikkate alınarak yeniden düzenlenmiştir. Ayrıca, Türk Ticaret Kanunu Tasarısının "ticari defter" kavramını değiştiren 64 ve devamındaki maddeler dikkate alınarak "tasdike tabi olmayan defterler" kavramı metinden çıkarılmış ve "işletmenin muhasebesiyle ilgili olmayan defterler" kavramı metne dahil edilmiştir. Yine, Hukuk Muhakemeleri Kanunu Tasarısının yemin delili konusundaki temel tercihi göz önünde bulundurularak, tamamlayıcı yeminle ilişkin düzenlemeler ticari defterlerle ispat usulünden çıkarılmıştır." Ejder **YILMAZ**, "Ticari Defterlerin Delil Olması (HMK m. 222) ve Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun Bu Konuda Getirdiği Yenilikler," Bankacılar Dergisi, Özel Sayı, Yıl 2013, s. 28.

Gerekçesine göre bunun sebebi: “Artık pek çok ülkenin kanununda yer almayan ve ispat hukukunun ilkeleriyle de pek bağdaşmayan ticari defterlerle ispat usulüne son verilmiştir⁴. Ticari defterler, doğal olarak, mahkemenin takdirine bağlı delil olma niteliklerini korumaktadır⁵”. Gerekçeden de anlaşılacağı üzere ticari defterler kesin delil olmaktan çıkarılmış⁶ ve takdiri delil olarak kabul edilmiştir⁷.

Fakat HMK’da ticari defterlerle ispat konusu, esas itibarıyla eTK’nın 82-86 maddeleri dikkate alınarak hükme bağlanmıştır. Ticari defterler, belirli şartların varlığı halinde, ticari uyumazlıklarda, ispat aracı olarak kullanılabilir. Bu durumda ticari defterler, sahibi veya halefleri lehine delil olabileceği gibi aleyhine de delil olabilir. Ticari defterlerin sahibi lehine delil niteliğini taşıyabilmesi için, kanuna uygun tutulmuş olmalı ve kanunda aranan diğer koşulların mevcut olması gerekir. Eğer bu koşullar mevcut değilse defterlerin ancak aleyhe olan kısımları nazara alınır.

Ticari defterler, sahibi lehine delil olarak kullanılırken, bunların dayanağını teşkil eden belgelerin ibrazının gerekip gerekmediği, başka bir ifadeyle defter kayıtlarının dayanağı olan belgelerin mevcut olmaması halinde defterlerin sahibi lehine delil olarak kullanılıp kullanılmayacağı hususu tartışmalıdır.

Yargıtay önceleri “Tacirin ticari defterlerinin dayanakları olmasa bile, defterler yasaya uygun olduğu takdirde tacirin lehine delil olabilir” demektedir⁸. Ancak Yargıtay sonradan bu görüşünü değiştirmiş ve birçok kararında ticari defterlerin ancak dayanakları olan belgelerle birlikte geçerli olduğunu içtihat etmiştir⁹.

⁴ Bu durum öğretilerde eleştirilmiş, ticari defterlerle ispata ilişkin hükümlerin 6102 sayılı TTK’ya alınması önerisinde bulunulmuştur. (Ali Cem **BÜDAK**, “Ticari Defterlerle İspat Usulü Kaldırılmalıdır”, Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C: II, S: 1 Yıl: 2005, s. 511 vd.; **ŞUA**, s. 240-241). Ancak **KENDİGELEN**, ticari defterlerle ispata ilişkin hükümlerin doğru bir şekilde uygulanmadığı, fiilen yargılamayı geciktirdiği, ticari deftere dayanağı olmayan bir kayıt yapılamayacağı, bu nedenle defterin kendisi yerine bu dayanağın delil olarak kullanılması ile yetinilebileceği gerekçesiyle ticari defterlerle ispat hükümlerine TTK’da yer verilmemesinin doğru bir karar olduğunu belirtmiştir. Bununla birlikte yazara göre ticari defterlerle ispat hükümlerine HMK kapsamında yer verilmesini anlamlandırmak oldukça güçtür (**KENDİGELEN**, s. 100).

⁵ Adalet Bakanlığı Türk Ticaret Kanunu Tasarısı Genel Gerekçe, Nr. 110.

⁶ e TK m. 82’de sayılan ticari defterler, m. 1474’teki düzenleme uyarınca kesin delil olarak kabul edilmişti (**BÜDAK**, s. 513; **TAŞDELEN**, s. 283, dn. 64).

⁷ **TAŞDELEN**, s. 283; **KAYAR**, TTK Tasarısının Değerlendirilmesi, s. 369; **ŞUA**, s. 240.

⁸ Bu yönde bkz. Y. TD. 3.4.1972, E.316/K.1687 (Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi, C. VI, S.4, Yıl: 1972, s.724, 725).

⁹ Bu yönde bkz. Y. 11.HD, 6.11.1989, E.8242/K.5987: “...Ticari defterler dayanakları ile birlikte geçerlidir...”; Y.11.HD, 21.06.1988, E.243/K.4170 “...Tacir olan tarafların defterleri ile bunların dayanaklarının da incelenmesine karar verilmelidir.”(Bu kararlar için bkz. Gönen **ERİŞ**: Açıklamalı-İçtihatlı Türk Ticaret Kanunu, Ticari İşletme ve Şirketler, C. I, 3. Baskı, Ankara 2004, s.1150).

Biz burada, her iki görüş ve Yargıtay'ın tutumunu ortaya koymak, bu görüşlerin tartışılmasını sağlamak, böylece değişen yeni mevzuat çerçevesinde doktrin ve uygulamaya katkıda bulunmayı düşünüyoruz.

Aşağıda bu görüşler Yargıtay'ın bu konudaki içtihatları ile birlikte incelenecektir. Son bölümde ise bu görüşler hakkında yapılan açıklamalar ışığı altında kendi görüşümüzü açıklayacağız.

I. GENEL OLARAK DEFTER TUTMA YÜKÜMLÜLÜĞÜ

Her tacir, TTK hükümleri uyarınca gerekli ticari defterleri tutmakla yükümlüdür (TTK m. 18/1, m. 64/1).Birden fazla işletmeye sahip tacirler, her bir işletme için ayrı ayrı defter tutmak zorundadır¹⁰.

TTK m. 12/2 hükmü uyarınca; “*Bir ticari işletmeyi kurup açtığını, sirküler, gazete, radyo, televizyon ve diğer ilan araçlarıyla halka bildirmiş veya işletmesini ticaret siciline tescil ettirerek durumu ilan etmiş olan kimse, fiilen işletmeye başlamamış olsa bile tacir sayılır*”. Tacir sayılan kişiler, tacir olmanın nimetlerinden yararlanır ve külfetlerine katlanır. Dolayısıyla bu kişiler de, tacir olmanın hükümleri başlığı altında düzenlenen ticari defterleri tutmak zorundadır¹¹. Ayrıca tutmuş oldukları bu ticari defterleri delil olarak kullanabilirler¹².

TTK m. 12/3 hükmü uyarınca; “*Bir ticari işletme açmış gibi, ister kendi adına, ister adi bir şirket veya her ne suretle olursa olsun hukuken var sayılmayan diğer bir şirket adına ortak sıfatıyla işlemlerde bulunan kimse, iyiniyetli üçüncü kişilere karşı tacir gibi sorumlu olur*”. Tacir gibi sorumlu olan bu kişiler, tacir olmanın nimetlerinden yararlanamaz, sadece külfetlerine katlanır. Defter tutmak da tacirlere yüklenen bir külfet olduğu için, bu kişiler de defter tutmak zorundadır¹³. Fakat tacir gibi sorumlu olan kişilerin tuttukları defterleri, lehlerine delil olarak kullanıp kullanamayacakları hususu tartışmalıdır¹⁴.

¹⁰ Sabih **ARKAN**, *Ticari İşletme Hukuku*, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, 6335 Sayılı Kanun'la Değişik Türk Ticaret Kanunu'na Göre Hazırlanmış 16. Baskı, Ankara 2012, s.334; Ali **BOZER**/Celal **GÖLE**, *Bankacılar İçin Ticaret Hukuku Bilgisi*, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, Ankara 2010, s. 159; Fatih **BİLGİLİ**/Ertan **DEMİRKAPI**, *Ticari İşletme Hukuku*, Dora Yayınları, 3. Baskı, Bursa 2012, s. 247.

¹¹ **ARKAN**, s. 334, 335, Hüseyin **ÜLGEN**, “*Ticari Defterlerle İspat*”, Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi, C. IV, S. 1, Yıl: 1967, s. 87; **BİLGİLİ/DEMİRKAPI**, s. 248; **YARBAŞ**; tacirin henüz ticari işletmesini işletmeye başlamadığından ve kaydı gereken herhangi bir ticari muamele mevcut olmadığından eTK m. 14/2 (TTK m. 12/2) hükmü gereğince defter tutulması fiilen mümkün değildir ve bu nedenle bu görüşü katı bir şekilde savunmanın faydasının söz konusu olmadığını belirtmiştir. (Fevzi **YARBAŞ**, *Türk Ticaret Kanunu, Vergi Usul Kanunu ve Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu Hükümlerine Göre Ticari Defterlerin Hukuki Niteliği*, Kayseri 1994, s. 34 [Hukuki Niteliği]).

¹² **ÜLGEN**, s. 87.

¹³ **ARKAN**, s.335; **BİLGİLİ/DEMİRKAPI**, s. 248; **YARBAŞ**'a göre; defter tutma yükümlülüğü, bir ticari işletmenin varlığına ve ticari işletmenin işletilmesine bağlı olarak kazanılan ta-

TTK m. 195/5 hükmü uyarınca tacir sayılan hâkim teşebbüsler ile TTK m. 17 hükmü uyarınca tacirlere ilişkin hükümlerin aynen uygulanacağı donatma iştirakleri de defter tutmakla yükümlüdür¹⁵.

Bir ticari işletmenin adi şirket tarafından işletiliyor olması halinde, adi ortaklığın tüzel kişiliği bulunmadığı için ortaklar tacir niteliğine sahip olacaklarından her birinin ayrı ayrı ticari defter tutması gerekir¹⁶.

Esnaf, ticari defter tutmak zorunda değildirler. Nitekim esnafıya uygulanacak TTK hükümlerini gösteren TTK m. 15'te, ticari defterlerle ilgili maddelere atıf yoktur¹⁷. Bunun yanında esnafın ticari defter tutmasına engel bir hüküm de mevcut değildir. Ancak bu defterler, delil olarak kullanılamaz¹⁸.

Defter tutma yükümlülüğü, tacirin ticari işletmesini ticaret siciline tescil etme yükümlülüğünün doğduğu andan itibaren başlar (TTK m. 87). Bu zorunluluk, tacirler ile tacir sayılanlar bakımından ticari işletmenin ticaret sicilinden silinmesiyle, tacir gibi sorumlu tutulanlar için ise, somut olayın koşullarına göre son bulur¹⁹.

Ticari defterler, tacirin ticari işlemleriyle ticari işletmesinin iktisadi ve mali durumunu, borç ve alacak ilişkilerini ve her hesap dönemi içinde elde edilen neticeleri açıkça ortaya koyabilecek şekilde tutulmalıdır. Defterler, üçüncü kişi uzmanlara, makul bir süre içinde yapacakları incelemede işletmenin faaliyetleri ve finansal durumu hakkında fikir verebilecek şekilde tutulur. İşletme faaliyetlerinin oluşumu ve gelişmesi defterlerden izlenebilmelidir (TTK m. 64/1)²⁰.

Defter tutma sorumluluğu gerçek kişi tacirin kendisine, tacirin tüzel kişi olması halinde tüzel kişinin yönetim ve temsiline yetkili olan organına aittir²¹. Bununla birlikte, ticari defterlerin, bizzat tacir tarafından tutulması zorunlu değildir. Bunu başka kişilere de yaptırabilirler. Zira orta büyüklükte bir ticari işletme işleten tacirin bile, ticari defterlerini bizzat tutması oldukça zordur ve buna müsait zamanı da ol-

cir sıfatının bir gereği olduğu için tacir gibi sorumlu olanların defter tutma yükümlülüğünden söz edilemez (YARBAŞ, Hukuki Niteliği, s. 35).

¹⁴ Bkz. ÜLGEN, s. 87, 88.

¹⁵ ARKAN, s. 335; BİLGİLİ/DEMİRKAPI, s. 247, 248.

¹⁶ ARKAN, s. 248; TAŞDELEN, s. 264.

¹⁷ ARKAN, s. 335; BİLGİLİ/DEMİRKAPI, s. 248; ÜLGEN, s. 89.

¹⁸ ÜLGEN, s. 89.

¹⁹ TTK m. 64/1'e ilişkin Hükümet Gerekçesi'ne bkz.

²⁰ Ayrıca bkz. Vergi Usul Kanunu (VUK) m. 172, 175, 176, 193 ve mükerrer 257.

²¹ Anonim şirketlerde bu sorumluluk, devredilemez görev ve yetkiler başlığı altında Kanunun 375'inci maddesinin c bendinde "Muhasebe, ... için gerekli düzenin kurulması" ifadesiyle yönetim kuruluna; limited şirketlerde ise, yine devredilemez ve vazgeçilemez görevler başlığı altında Kanunun 625'inci maddesinin c bendinde "Muhasebenin ... oluşturulması" ifadesiyle müdürlere yükletilmiştir.

mayabilir²². Ancak, defterlerini başkalarına tutturana tacirler, defterleri bizzat tutacak kişileri gerekli bilgiyi haiz uzman kişiler arasından seçmek zorundadır²³. Zira defterlerin gereği gibi tutulmamasından doğan hukuki ve cezai sorumluluk gerçek kişi tacirin, yöneticilerin ve yönetim organlarının kendisine aittir²⁴. Ticari defterlerin tutulması teknik bilgi gerektirdiğinden, uygulamada tacirler, defterleri serbest muhasebeci veya serbest muhasebeci mali müşavire tutturmaktadır²⁵.

Ticari defterlerin bir kısmı, TTK m. 64/3 hükmü uyarınca, muhasebeye ilişkin olan yevmiye defteri, defteri kebir ve envanter defteridir. Ayrıca m. 64/4 hükmü uyarınca, pay defteri, yönetim kurulu karar defteri ve genel kurul toplantı ve müzakere defteri²⁶ gibi işletmenin muhasebesiyle ilgili olmayan, karine oluşturmak ve ispatta yardımcı olmak gibi işlemlere sahip defterler de ticari defterlerdir. Böylece uygulamada tartışmalı olan bir konuya açıklık getirilmektedir. ETK'ya göre onamaya tabi olmayan ve çoğu kez güvenilmez durumda bulunan bu defterler, ticari defterlere uygulanan güven ve disiplin kurallarına tabi tutularak mevcut olumsuzlukların giderilmesi hedeflenmiştir²⁷.

ETK'da tacirlerin ismen sayılmak suretiyle gösterilen ticari defterlerden başka, ismen gösterilmemekle beraber "işletmenin mahiyet ve önemini gerektirdiği defterleri" de tutmak zorunda olduğu belirtilmiştir. 6102 sayılı TTK'da son derece belirsiz bir mahiyet arz eden ve uygulamada karışık ve muğlak bir durum yaratan bu ayırım uygun görülerek terk edilmiştir. 6102 sayılı TTK'nın ilk halinde, yevmiye defteri, defteri kebir ve envanter defteri dışında tutulacak diğer defterleri belirleme yetkisi Türkiye Muhasebe Standartları Kuruluna verilmişti (TTK m. 64/5). Fakat bu kurul 02.11.2011 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan 660 sayılı Kanun Hükmünde Kararname (KHK) ile ortadan kaldırılmış ve yetkileri Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu'na devredilmiştir. Bu arada bu kurumun diğer zorunlu defterleri belirleme yetkisine ilişkin TTK m. 64/5 hükmü de değiştirilmiştir²⁸. 6335 sayılı Ka-

²² İsmail DOĞANAY, "Türk Ticaret Kanununun Ticari Defterlerle İlgili Hükümleri Üzerine Bir İnceleme," Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi, C: IV, S: 1, Yıl: 1971, s. 5.

²³ 6102 sayılı Kanun Gereğesi, m. 64.

²⁴ İsmail KAYAR, 6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu'na Göre Ticaret Hukuku, Seçkin Yayınları, Güncellenmiş 2. Baskı, Ankara 2013, s. 224 (Ticaret Hukuku); Rıza AYHAN/Mehmet ÖZDAMAR/Hayrettin ÇAĞLAR, Ticari İşletme Hukuku, Yetkin Yayınları, Tamamen Gözden Geçirilmiş ve Güncellenmiş 5. Bası, Ankara 2012, s. 310.

²⁵ TAŞDELEN, s. 264.

²⁶ MOROĞLU, genel kurul toplantı ve müzakere defterinin, genel kurul müzakere ve karar defteri olarak değiştirilmesini önermektedir (bkz. Erdoğan MOROĞLU, Türk Ticaret Kanunu ile Yürürlük ve Uygulama Kanunu Tasarıları Değerlendirme ve Öneriler, Vedat Yayıncılık, 6. Bası, İstanbul 2009, s. 60).

²⁷ 6102 Sayılı Kanun Gereğesi, m. 64.

²⁸ BİLGİLİ/DEMİRKAPI, s. 244, 245.

nun²⁹ ile yapılan değişiklik sonrasında, m. 64/5 uyarınca, tutulacak tüm defterler bakımından VUK ve ilgili mevzuata atıf yapılmıştır. Bu nedenle tacirler, defter ve belge düzeni bakımından TTK hükümlerinin yanı sıra başta VUK olmak üzere mali mevzuat hükümlerine de uymak zorundadırlar³⁰.

II. TİCARİ DEFTERLERİN DELİL NİTELİĞİ

Dava konusu hakkın ve buna karşı yapılan savunmanın dayandığı vakıaların gerçekten var olup olmadıkları hakkında mahkemeye kanaat verilmesi işleme ispat denir³¹. Bu vakıaların ispatı için başvuru araçlarına da delil denir³². HMK m. 187/1 delili şu şekilde tanımlamaktadır; “*Tarafların üzerinde anlaşamadıkları ve uyuşmazlığın çözümünde etkili olabilecek çekişmeli vakıaların ispatı için gerekli vasıtalar*”. Ticari defterlerin delil kuvvetinden maksat, ticari defterlerin kimler arasında ve hangi çeşit davalarda ispat gücüne sahip ve hangilerinde bu güçten yoksun olduğunun tespitidir³³. Ticari defterlerin delil olması, eski kanunda yer alan ve yeni düzenlemede de HMK m. 200’de korunan senetle ispat zorunluluğu karşısında, tacire tanınan olanaktır³⁴. Söz konusu hüküm uyarınca, bir hakkın doğumu, düşürülmesi, devri, değiştirilmesi, yenilenmesi, ertelenmesi, ikrarı ve itfası amacıyla yapılan hukuki işlemlerin, yapıldıkları zamanki miktar veya değerleri 2.500 TL’yi geçtiği takdirde senetle ispat olunması gerekir. Defterlerine dayanarak ispat faaliyetini gerçekleştiren tacir, belirtilen zorunluluktan kurtulmuş olacaktır³⁵. Genel ispat mekanizması içinde, bu durum, defterlerine dayanan tacir için bir avantaj ve kolaylık sağlar³⁶. Böylece, ticari defterlerle ispat kuralları, senetle ispat mecburiyetinin katılığını yumuşattığı için geniş uygulama alanı bulacaktır³⁷.

Yukarıda da belirttiğimiz üzere, tacirler arasındaki ticari işlerden dolayı ticari defterlerle ispat 6762 sayılı Türk Ticaret Kanunu’nda 80 vd. maddelerinde ve 1465’te düzenlenmişti. Fakat ticari defterler ile ispat, Yeni Türk Ticaret Kanunu’na alınmamış, HMK’nın “İspat ve Deliller” başlıklı “Dördüncü Kısım” nın 199-224’üncü maddeleri arasında yer alan “Belge ve Senet” başlıklı ikinci bölümünde

²⁹ 30.06.2012 tarihli ve 28339 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan 26.06.2012 tarihli ve 6335 sayılı Türk Ticaret Kanunu ile Türk Ticaret Kanunu’nun Yürürlüğü ve Uygulama Şekli Hakkında Kanunda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun.

³⁰ **KENDİGELEN**, s.88.

³¹ Baki **KURU**; *Hukuk Muhakemeleri Usulü*, 6. Bası, C. II, İstanbul 2001, s. 1966.

³² **KURU**, C. II, s. 1966.

³³ Hayri **DOMANIÇ**, *Ticaret Hukukunun Genel Esasları*, Dördüncü Bası, İstanbul 1988, s. 269.

³⁴ **BİLGİLİ/DEMİRKAPI**, s. 252.

³⁵ **BİLGİLİ/DEMİRKAPI**, s. 253.

³⁶ Reha **POROY**/Hamdi **YASAMAN**, *Ticari İşletme Hukuku*, Vedat Kitapçılık, Genişletilmiş ve Güncelleştirilmiş 14. Bası, İstanbul 2012, s. 230.

³⁷ 6100 Sayılı Kanun Gerekçesi, m. 222.

düzenlenmiştir. Nitekim TTK'da da deliller ile bunların sunulmasının Hukuk Muhakemeleri Kanunu hükümlerine tabi olacağı belirtilmiştir (TTK m. 4/2).

“Ticari defterlerin ibrazı ve delil olması” başlıklı HMK m. 222 şöyledir: “Mahkeme, ticari davalarda tarafların ticari defterlerinin ibrazına kendiliğinden veya taraflardan birinin talebi üzerine karar verebilir (f. 1). Ticari defterlerin, ticari davalarda delil olarak kabul edilebilmesi için, kamuna göre eksiksiz ve usulüne uygun olarak tutulmuş, açılış ve kapanış onayları yaptırılmış ve defter kayıtlarının birbirini doğrulamış olması şarttır (f. 2). İkinci fıkrada belirtilen şartlara uygun olarak tutulan ticari defter kayıtlarının sahibi ve halefleri lehine delil olarak kabul edilebilmesi için, diğer tarafın aynı şartlara uygun olarak tutulmuş ticari defterlerindeki kayıtların bunlara aykırı olmaması veya ilgili hususta hiç bir kayıt içermemesi yahut defter kayıtlarının aksinin senet veya diğer kesin delillerle ispatlanmamış olması gerekir. Bu şartlara uygun olarak tutulan defterlerdeki sahibi lehine ve aleyhine olan kayıtlar birbirinden ayrılamaz (f. 3). Açılış veya kapanış onayları bulunmayan ve³⁸ içerdiği kayıtlar birbirini doğrulamayan ticari defter kayıtları, sahibi aleyhine delil olur (f. 4). Taraflardan biri tacir olmasa dahi, tacir olan diğer tarafın ticari defterlerindeki kayıtları kabul edeceğini belirtir; ancak, karşı taraf defterlerini ibrazdan kaçınırsa, ibrazı talep eden taraf iddiasını ispat etmiş sayılır (f. 5)”. Bu hükme göre, ticari defterler, belirtilen şartların varlığı durumunda, ticari uyuşmazlıklarda, sahibi lehine veya aleyhine delil olabilir.

1. Ticari Defterlerin Ticari Davalarda Delil Olması

HMK m. 222/1-2 hükmünde açıkça belirtildiği üzere, ticari defterler, “ticari davalarda” delil olarak kabul edilir. “Ticari davalar, çekişmesiz yargı işleri ve delilleri” başlıklı TTK m. 4'te düzenlenmiştir. Söz konusu hükmün birinci fıkrası uyarınca; “Her iki tarafın da ticari işletmesiyle ilgili hususlardan doğan hukuk davaları ve çekişmesiz yargı işleri ile tarafların tacir olup olmadıklarına bakılmaksızın; Bu Kamunda (b. a), Türk Medenî Kanununun, rehin karşılığında ödünç verme işi ile uğraşanlar hakkındaki 962 ilâ 969'uncu maddelerinde (b. b), 11/1/2011 tarihli ve 6098 sayılı Türk Borçlar Kanununun malvarlığının veya işletmenin devralınması ile işletmelerin birleşmesi ve şekil değiştirmesi hakkındaki 202 ve 203, rekabet yasağına ilişkin 444 ve 447, yayın sözleşmesine dair 487 ilâ 501, kredi mektubu ve kredi emrini düzenleyen 515 ilâ 519, komisyon sözleşmesine ilişkin 532 ilâ 545, ticari temsilciler, ticari vekiller ve diğer tacir yardımcıları için öngörülmüş bulunan 547 ilâ 554, havale hakkındaki 555 ilâ 560, saklama sözleşmelerini düzenleyen 561 ilâ 580'inci maddelerinde (b. c), Fikrî mülkiyet hukukuna dair mevzuatta (b. d), Borsa, sergi, panayır ve pazarlar ile antrepo ve ticarete özgü diğer yerlere ilişkin özel hükümlerde (b. e), Bankalara, diğer kredi kuruluş-

³⁸ Bu hükümde geçen “ve” bağlacının “veya” şeklinde anlaşılması yönünde bkz. TAŞDELEN, s. 285.

larına, finansal kurumlara ve ödünç para verme işlerine ilişkin düzenlemelerde, öngörülen hususlardan doğan hukuk davaları ve çekişmesiz yargı işleri ticari dava ve ticari nitelikte çekişmesiz yargı işi sayılır. Ancak, herhangi bir ticari işletmeyi ilgilendirmeyen havale, vedia ve fikir ve sanat eserlerine ilişkin haklardan doğan davalar bundan istisnadır (b. f)”. Aynı hükmün ikinci fıkrasına göre ise; “Ticari davalarda da deliller ile bunların sunulması 18/6/1927 tarihli ve 1086 sayılı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu hükümlerine tabidir”.

Düzenlemede de görüldüğü üzere, ticari dava için her iki tarafın tacir olması ve anlaşmazlığın konusunun her iki tarafın da ticari işletmesiyle ilgili olması gerekmektedir (nisbi ticari davalar). Ayrıca tarafların tacir olup olmadıklarına bakılmaksızın a-f arasında sayılan TTK ve diğer kanunlarda düzenlenmiş hususlardan doğan hukuk davaları da ticari dava sayılır (mutlak ticari davalar). Mutlak ticari davalar, TTK m. 4’te sayılanlardan ibaret değildir. TTK dışında bazı özel kanunların gösterdiği mutlak ticari davalar da vardır. Örneğin Kooperatifler Kanunu’nun 99. maddesi uyarınca, “Bu Kanunda düzenlenen hususlardan doğan hukuk davaları, tarafların tacir olup olmadıklarına bakılmaksızın ticari dava sayılır.”

Aşağıda defterlerin sahibi lehine delil olması kısmında belirteceğimiz üzere, ticari defterler her türlü ticari davada değil, kural olarak³⁹ ancak tacirler arasında ve her iki tarafın ticari işletmesiyle ilgili davalarda delil olabilir⁴⁰.

2. Ticari Defterlerin Sahibi Lehine Delil Olması

Kural olarak, bir kimsenin, kendisi tarafından düzenlenmiş belgelere dayanarak iddiasını ispat etmesi mümkün değildir. Ancak HMK ile bu kurala bir istisna getirilmiş olup, belli şartlar altında, tacirin kendisi tarafından tutulan defterler, kendisi lehine kanıt oluşturabilecektir⁴¹. Buna göre HMK m. 222 hükmü gereğince defterlerin sahibi lehine delil olarak kullanılabilmesi için;

³⁹ Örneğin bkz. HMK m. 222/5.

⁴⁰ **DOMANIÇ**, 270; **YILMAZ**, s.31, 32

⁴¹ Oğuz **İMREGÜN**, *Kara Ticareti Hukuku Dersleri (Genel Hükümler-Ortaklıklar-Kıymetli Evrak)*, Filiz Kitapevi, 12. Baskı, İstanbul 2001, s. 101; **BİLGİLİ/DEMİRKAPI**, s. 253; Senai **OLGAÇ/Mustafa ÇENBERCİ**, “*İspat Hukuku Yönünden Ticari Defterler*,” Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi, C. III, S. 1, Yıl: 1965, s. 104; **ARKAN**, s. 351; **YARBAŞ**, Hukuki Niteliği, s. 134, 135; **KAYAR**, Ticaret Hukuku, s. 235; **KURU**, C.III, s. 2464; Yargıtay’ın da bir kararında belirttiği üzere, TTK’da senedin sahibi lehine delil olarak kabul edilmesi, istisnadır. “Bir kimsenin kendi düzenlemiş olduğu belgelere dayanarak iddiasını ispat etmesi, kural olarak mümkün değildir. Ancak TTK ile bu kurala bir istisna getirilmiş ve tacirin tutmuş olduğu defterlerin, belli şartlar altında kendi lehine kanıt oluşturabileceği kabul edilmiştir. Defterlerin sahibi lehine kanıt oluşturması, istisnai bir durum olduğundan, bazı koşullara bağlanmıştır. Bu şartların tümü gerçekleşmedikçe ticari defterler sahibi lehine delil olma niteliğine haiz olmazlar. Ticari defterlerin sahibi lehine kanıt oluşturabilmesi için aranan koşullar, TTK’nun 82, 83/1 ve 86. maddelerinde gösterilmiştir. (Y. 9.HD, 22.3.2010, E.17627/K.5393; www.kazancı.com 24.02.2014).

- a. Uyuşmazlığın her iki tarafının da uyuşmazlık konusu işin yapıldığı sırada tacir olması⁴² ve uyuşmazlık konusu işin⁴³ her iki taraf için de ayrı ayrı defterlerine geçirmesi gereken ticari iş niteliğinde olması gerekir⁴⁴. Bu kural, usul hukukunun “ tarafların eşitliği” ilkesinin doğal bir neticesidir⁴⁵. Böylece, taraflar arasında ispat açısından denge bozulmamış olacaktır⁴⁶. Türk Ticaret Kanunu’nun 19. maddesinin 2. fıkrasına göre, “Taraflardan yalnızca biri için ticari iş niteliğinde olan sözleşmeler, kanunda aksine hüküm bulunmadıkça, diğeri için de ticari iş sayılır.” Bu hükme oranla, HMK m. 222/1 hükmü özel bir mahiyet taşır; bu bağlamda ticari defterlerin lehe delil olarak kullanılmasında TTK m. 19/2 hükmü uygulanamaz⁴⁷. Bu nedenle ticari iş kapsamında değerlendirebileceğimiz haksız fiiller, diğer tarafın defterinde yer almayacağı için haksız fiillerde ticari defterlerden yararlanmak mümkün değildir⁴⁸. Bu iki şartın vücut verdiği ticari davalar aşağıda daha ayrıntılı bir şekilde açıklanacaktır.
- b. Ticari defterlerin usulüne uygun bir şekilde tutulmuş olması gerekir⁴⁹. Bu bağlamda,

⁴² **OLGAÇ/ÇENBERCİ**, s. 105; **ÜLGEN**, s. 86; **İMREGÜN**, s. 100, 101; **KAYAR**, Ticaret Hukuku, s. 235; **KURU**, C. III, s. 2466; Sami **KARAHAN**, *Ticari İşletme Hukuku*, Mimoza Yayınları, 6335 sayılı Kanunla değişik 6102 sayılı yeni Türk Ticaret Kanunu ile 6098 sayılı yeni Borçlar Kanunu ve 6100 sayılı yeni Hukuk Muhakemeleri Kanunu’na göre Güncellenmiş 23. Baskı, Konya 2012, s. 315; **ARKAN**, s. 351; **YARBAŞ**, Hukuki Niteliği, s. 131; **DOMANIÇ**, s. 269; **DOĞANAY**, s. 29; **ÜLGEN**, s. 87, 88; “Ticari defterlerin kesin delil niteliğini haiz olabilmesi için uyuşmazlığın tacir sıfatını haiz kimseler arasında çıkmış olması gerekir.” Y. 11.HD, 22. 10. 1985, E.5510/K.5498; “Taraflar tacir olup ticari defterler kesin delil niteliğini taşır.” Y. 11.HD, 3.10.1986, E.4602/K.4958 (**KARAHAN**, 2012, s. 315, dn. 1); “Türk Ticaret Kanununun 82’inci maddesi uyarınca ticari işlerden dolayı tacir sıfatını haiz olan kimseler arasında çıkan uyuşmazlıklarda ticari defterler sahibi lehine kanunda tayin edilen şartları muhtevi olmak kaydıyla delil olabilirse de bu defterlerin tacir olmayan ve defter tutma mecburiyetinde olmayan esnaf aleyhinde delil olarak kabulüne imkan yoktur. Davalılar esnaf olduklarına göre, davacının ticari defterleri davacı lehine delil olarak kabul edilerek ona göre hüküm tesisi yolsuzdur.” Y. TD, 16.4.1963, E. 5017/K.1878, **DOĞANAY**, s. 29, dn. 26; Y. TD, 29.6.1964, E.844/ K.2337 **DOĞANAY**, s. 29, 30 dn. 27.

⁴³ Bu şartın “uyuşmazlığın iki tarafın ticari işletmesiyle ilgili bir husustan doğması” şeklinde ifade edilmesi gerektiği yönünde bkz. **ÜLGEN**, s. 89.

⁴⁴ **ÜLGEN**, s. 90; **DOĞANAY**, s. 30; **KURU**, C. III, s. 2470; **ARKAN**, s. 352; **YARBAŞ**, Hukuki Niteliği, s. 134; **DOMANIÇ**, Genel Esaslar, s. 270.

⁴⁵ **ÜLGEN**, s. 87; **İMREGÜN**, s. 101; **OLGAÇ/ÇENBERCİ**, s. 105.

⁴⁶ **İMREGÜN**, s. 101.

⁴⁷ **BOZER/GÖLE**, s.162.

⁴⁸ **KURU**, C. III, s. 2469; **ÜLGEN**, s. 90; Bu nedenle bu şartın, “uyuşmazlığın iki tarafın ticari işletmesiyle ilgili bir husustan doğması” ve “uyuşmazlık konusu işin her iki tarafın da defterlerine geçirecekleri bir husus olması” gerekir, şeklinde ifade edilmelidir, **ÜLGEN**, s. 89, 90.

⁴⁹ “Yanlara ait ticari defterlerin yasaya uygun biçimde tutulmadıkları anlaşılmaktadır. TK’nun 84. maddesi uyarınca, bu nitelikteki defter kapsamı sahibi ya da yasal halefleri aleyhine kanıt olabilir. Başka bir anlatımla yasaya aykırı bir biçimde tutulan ticari defterlerdeki sahibi yararına olan kayıt değil sadece aleyhteki kayıtların gözetilmesi gerekir” (Y. 11.HD, 19.6.1980, E.2738/K.3266; **KURU**, C. III, s. 2471).

- i. Ticari defterlerin sahibi lehine delil olarak kullanılabilmesi için tacirin zorunlu defterleri eksiksiz tutmuş olması gerekir⁵⁰. Ticari defterlerin bir kısmının tutulmaması durumunda, tutulan ticari defterler, yalnızca tacirin aleyhine delil olarak kullanılabilir⁵¹.
- ii. Onaya tabi defterlerin açılış ve kapanış tasdiklerinin eksiksiz ve zamanında yapılmış olması gerekir (HMK m. 222/2)⁵².
- iii. Defterlerin kayıt ve muhasebe düzeni bakımından usulüne uygun bir şekilde tutulması gerekir. Örneğin, karışık ve anlaşılmasız kayıtlar, usulüne riayet edilmeksizin yapılan silinti, kazıntı ve düzeltmeleri içeren defterler sahibi lehine delil olarak kullanılamazlar⁵³.
- iv. Defter kayıtlarının birbirini doğrulaması gerekir⁵⁴. Kayıtlar arasında çelişki olmamalıdır. Birbirini doğrulamayan ticari defterler, tacirin aleyhine delil olabilir⁵⁵. Bu şart, davalı-davacı olmak üzere her iki tarafın defterlerindeki kayıtlar bakımından da gereklidir⁵⁶.
- v. Bu şekilde tutulan ticari defterler kayıtlarının sahibi lehine delil olarak kabul edilebilmesi için, diğer tarafın aynı şartlara uygun olarak tutulmuş ticari defterlerindeki kayıtların bunlara aykırı olmaması veya ilgili hususta hiçbir kayıt içermemesi yahut defter kayıtlarının aksinin senet veya diğer kesin delillerle ispatlanmamış olması gerekir.

Bu şartlara uygun olarak tutulan ticari defterlerdeki sahibi lehine ve aleyhine olan kayıtlar bir bütün teşkil eder ve birbirinden ayrılamaz⁵⁷. Buna göre

⁵⁰ ARKAN, s. 353; KURU, C. III, s. 2472; KARAHAN, 2012, s. 315.

⁵¹ KURU, C. III, s. 2472; KARAHAN, 2012, s. 315.

⁵² Y. 11. HD, 17.6.1991, E.2463/K.4190 www.kazancı.com 24.02.2014).

⁵³ KAYAR, Ticaret Hukuku, s. 236.

⁵⁴ “TTK'nın 82'nci maddesi hükmünde ticari işlerden dolayı tacir sıfatını haiz olan kişiler arasında çıkan anlaşmazlıklarda muntazam surette, tasdikli ve birbirini teyit eden defterlerin delil olabileceği yazılı bulunmaktadır. 85'inci maddede ise, kanuna uygun bir surette tutulan ve birbirini teyit eden defterlerin münderecatı sahibi lehine delil ittihaz olunur, diye yazılmıştır. Tacir olan iki tarafın ticari defterleri mütehasıs bilirkişiler marifetiyle tetkik ettirilerek ve bu tetkik sonunda kanuna uygun bir şekilde tutulmuş oldukları anlaşıldığı takdirde sahipleri lehine kesin delil olarak kabulü gerekir.” Y. TD, 6.6.1969 E.69/K. 2913 (DOĞANAY, s. 31, dn. 28). Ayrıca Yargıtay'a göre, ticari defterlerin yalnızca uyumsuzlukla ilgili kısmı değil, tümü birbirini doğrulamalıdır; “Defter kayıtlarının delil olabilmesi için TTK. md.82 f.3 gereğince (tacirin) bütün defterlerinin birbirini teyit etmesi şarttır. Aksi takdirde defterler delil olmaktan çıkar. Bu bakımdan davacının tasdikli olduğundan bahsettiği defterlerinin dava ile ilgili bir kaydının ibraz edilmesi kafi değildir. Bütün defterlerin bilirkişiye incelettilmesi lazımdır.” Y. TD, 12.10.1962, E.5140/K.3523 (Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi C. II, S. 2, Yıl: 1963 s. 306, 307) (OLGAÇ/ÇENBERCİ, s. 115, dn. 68).

⁵⁵ KURU, C. III, s. 2473; KARAHAN, 2012, s. 315; BİLGİLİ/DEMİRKAPI, s. 254.

⁵⁶ BİLGİLİ/DEMİRKAPI, s. 254.

⁵⁷ DOĞANAY, s. 36, 37; AYHAN/ ÖZDAMAR/ ÇAĞLAR, s. 314; KARAHAN, 2012, s. 317.

HMK m. 222/3 hükmü, ticari defterlerdeki kayıtlar için “bölünmezlik kuralı” nı benimsemiştir⁵⁸.

3. Ticari Defterlerin Sahibi Aleyhine Delil Olması

Ticari defterlerin sahibi aleyhine delil olması şu durumlarda gerçekleşebilir:

- Kendi iddiasını ispatlamak isteyen tacir, kendi ticari defterlerine dayanmış ise, ticari defterlerdeki kayıtlar kendisi aleyhine delil oluşturacak nitelikte olabilir⁵⁹. Bu ihtimalin gerçekleşme ihtimali zayıftır. Çünkü kimse kendi aleyhine kayıtlar içeren ticari defterlerine dayanmaz⁶⁰. Ticari defterlerdeki sahibi aleyhine kayıtlar, defter sahibi tarafından başkaca geçerli delillerle çürütülebilir. Zira yukarıda da belirttiğimiz üzere defter kayıtları, kesin delil değildir⁶¹.
- Bir davada ispat yükü kendisine düşen taraf, HMK’ya göre caiz olan diğer delillerin yanı sıra karşı tarafın tuttuğu ticari defterlere de delil olarak dayanabilir. Bu durumda, defterlerin ibraz edilmemesinin sonuçları HMK m. 220. maddesi hükmüne tabidir⁶². Bu durumda, karşı tarafın ticari defterlerine dayanan taraf, taraf delilini hasmının ticari defterlerine hasretmediği için, HMK m. 222/5 (TK m. 83/2) hükmü uygulanmaz⁶³.
- HMK m. 222/5 hükmü uyarınca; bir uyuşmazlıkta, tacir olsun veya olmasın⁶⁴, ispat yükü kendisine düşen taraf, sadece karşı tarafın ticari defterlerine dayanabilir⁶⁵. Bu durumda defterlerine delil olarak dayanılan tacirin, defterlerini ibraz etmesi gerekir. Karşı taraf defterlerini ibrazdan kaçınırsa,

⁵⁸ AYHAN/ ÖZDAMAR/ ÇAĞLAR, s. 314.

⁵⁹ KARAHAN, 2012, s. 317; YARBAŞ, Hukuki Niteliği, s. 146; KAYAR, Ticaret Hukuku, s. 237.

⁶⁰ KARAHAN, 2012, s. 317; YARBAŞ, Hukuki Niteliği, s. 146.

⁶¹ KAYAR, Ticaret Hukuku, s. 237.

⁶² ARKAN, s. 349; KURU, C. III, s. 2447.

⁶³ KURU, C. III, s. 2447; “Davacı iddiasını ispat için davacının ticari defterleri ile birlikte dava dilekçesinin deliller bölümünde ve delil listesinde açıkladığı başka delillere de dayanmıştır. TTK’nun 83/2’nci maddesinin uygulanabilmesi için sadece davalının defterine dayanmak gerekir. Başka bir deyişle davacının başka deliller göstermeksizin iddiasını münhasıran davalının defter kayıtlarıyla ispat edeceğini iddia etmemiş olmasına göre davacının tüm temyiz itirazlarının reddi gerekir” (Y. 13.HD, 29.9.1987, E.3205/K.4527 www.kazancı.com 24.02.2014).

⁶⁴ “Davacılar vekili 30.05.1977 tarihli dilekçesiyle ödendiği iddia olunan bedel bakımından delil olarak davalıların ticari defterlerine dayanmış bulunmaktadır. Davalının ticari defterlerinin incelenebilmesi için davacıların tacir olması şart değildir. Tacir olmayan bir kimse iddiasını ispat zımında her zaman tacir olan hasmının ticari defterlerine dayanabilir. Yargıtayın müstekar içtihatları (HGK 2.12.1972 gün ve E.970/T-591, K.972/975) bu doğrultudadır (Y. 11.HD, 17.11.1977 E.4782/K.5146 Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi C. IX, S. 4, Yıl: 1978 s. 1153-1155).

⁶⁵ ARKAN, s. 349; KURU, C.III, s. 2448.

mahkeme defterlerin ibrazını istemiş olan taraf lehine karar verir (m. 222/5). Defterlerini ibraz etmesi gereken tacirin, defter tutmamış olduğunu bildirmesi ya da tutmasına rağmen yangın, su baskını gibi doğal bir afet nedeniyle ziyaa uğradığını iddia edip de TTK m. 87/2 hükmü uyarınca zayi belgesi almaması, yine ibrazdan kaçınma sayılır⁶⁶. Karşı taraf defterlerini ibraz ederse, uyuşmazlık konusuyla ilgili kayıtlar dikkate alınarak karar verilecektir⁶⁷. İbraz edilen ticari defterlerde uyuşmazlık konusuyla ilgili hiçbir kayıt yoksa iddiacı iddiasını kanıtlayamamış sayılır⁶⁸. Bunun üzerine karşı tarafın defterine dayanan kişi, iddiasını başka delillerle ispat edemez. Çünkü delilini, karşı tarafın defterlerine hasretmiştir⁶⁹. Fakat bu durum, karşı tarafın ticari defterlerini kanuna uygun tutmuş olması şartına bağlıdır⁷⁰. Karşı tarafın ticari defterleri kanuna uygun olarak tutulmamışsa, delilini bu defterlere hasretmiş olan taraf iddiasını başka delillerle ispat edebilir⁷¹. Buna karşılık ibraz edilen defterlerde defter sahibi aleyhine kayıtlar var ise defterler usulüne uygun olsun ya da olmasın bu kayıtlar defter sahibi aleyhine delil sayılır⁷². Bununla birlikte ticari defter sahibi, defterlerdeki aleyhe kayıtları başkaca kesin delillerle (HMK m. 204/1-2; HMK 205/1) çürütme imkânına sahiptir⁷³. İbraz edilen defterde, defter sahibinin hem aleyhine hem de lehine kayıtlar var ise, bu durumda defterlerin kanuna uygun tutulup tutulmadığına bakacağız⁷⁴. Şayet defterler kanuna uygun şekilde tutulmuşsa, HMK m. 222/3 hükmü gereğince, defter kayıtları bir bütün olarak alınır ve defter sahibi lehine karar verilir⁷⁵. Bu durumda, karşı tarafın defte-

⁶⁶ ARKAN, s. 349, 350; KURU, C.III, s. 2452.

⁶⁷ ARKAN, s. 350; KARAHAN, 2012, s. 318.

⁶⁸ ARKAN, s. 350; KURU, C. III, s. 2456.

⁶⁹ KURU, C. III, s. 2456.

⁷⁰ KURU, s. 2457; Aynı görüşte ÜLGEN, s. 95; Ancak, Doktrinde bazı yazarlar, (OLGAÇ/ÇENBERCİ, s. 109; DOĞANAY, s. 35; Halil ARSLANLI, *Kara Ticaret Hukuku Dersleri, Umumi Hükümler*, 2. Bası, İstanbul 1959, s. 157) taraflardan birinin hasmın defterine dayanması halinde ibrazını istediği defterlere boyun eğmek zorunda olduğunu, ticari defterler kanuna uygun tutulmamış olsalar bile ibrazı isteyen aleyhine delil olacağını savunmaktadırlar. Bu görüşün dayanakları ve eleştirisi için bkz. ÜLGEN, s. 95, 96.

⁷¹ KURU, C. III, s. 2457; Fakat kişi, karşı tarafın ticari defterleri kanuna uygun olarak tutulmamış olsalar bile kabul edeceğini mahkemeye açıkça bildirmiş ise, ticari defterlerde uyuşmazlık konusuyla ilgili hiçbir kayıt bulunmasa bile, iddiasını başka delillerle ispat edemez (KURU, C. III, 2457).

⁷² ARKAN, s. 350; KURU, C. III, s. 2458.

⁷³ KURU, C. III, s. 2459; ARKAN, s. 350; “Davacı defterindeki kayıtlar ve burada gösterilen borç miktarı davacı aleyhine delil oluştursa da defterde gösterilmemiş olan bir ödemenin geçerli bir ödeme belgesiyle her zaman kanıtlanması gerekir.” Y. 11. HD, 3.3.1989, E. 1491/K. 1272 www.kazancı.com 24.02.2014).

⁷⁴ ARKAN, s. 350.

⁷⁵ ARKAN, s. 350; KURU, C. III, s. 2460.

rine dayanan kişi, delilini karşı tarafın ticari defterlerine hasrettiği için, iddiasını başkaca delillerle ispat edemez⁷⁶. Ancak defterler kanuna uygun şekilde tutulmamışsa, defterlerdeki sahibi lehine kanıtlar dikkate alınmaz. Sadece aleyhe kayıtlar dikkate alınır⁷⁷. Bu durumda defter sahibi olan tacir, iddiasını başkaca kesin delille ispat edebilir⁷⁸.

Yukarıda belirtilen ihtimallere de baktığımızda, ticari defterlerin sahibi aleyhine delil olması için, defterlerin sahibi lehine delil olması için aranan; uyumsuzluğun her iki tarafının tacir olması ve uyumsuzluğun her iki taraf için de ticari nitelik taşıması zorunlu olmadığı gibi, defter kayıtlarının birbirini doğrulaması, açılış ve/veya kapanış onaylarının bulunması, zorunlu defterlerin eksiksiz tutulması da şart değildir (HMK m. 222/4)⁷⁹. Uyumsuzluk konusunun ticari defterlere kaydedilmesi gereken bir husus olması ve taraflardan birisinin (ticari defterlerinin ibrazı istenen tarafın) tacir olması yeterlidir⁸⁰.

Ticari defterlerin delil niteliği açısından en önemli sıkıntı “Ticari defterlerin ibrazı ve delil olması” başlıklı 222. maddesinin 3. fıkrasında mevcuttur⁸¹. Söz konusu hükümde “İkinci fıkrada belirtilen şartlara uygun olarak tutulan ticari defter kayıtlarının sahibi ve halefleri lehine delil olarak kabul edilebilmesi için, diğer tarafın aynı şartlara uygun olarak tutulmuş ticari defterlerindeki kayıtların bunlara aykırı olmaması veya ilgili hususta hiç bir kayıt içermemesi yahut defter kayıtlarının aksinin senet veya diğer kesin delillerle ispatlanmaması olması gerekir. Bu şartlara uygun olarak tutulan defterlerdeki sahibi lehine ve aleyhine olan kayıtlar birbirinden ayrılamaz.” denilmektedir. Hükümden anlaşılacağı üzere, ticari defterlerin sahibi veya halefleri lehine delil olmasının şartlarından biri de, karşı tarafın defter kayıtlarında bu hususta hiçbir kaydın olmaması durumudur. Oysa hayatın olağan akışına uygun olan, hukuki ilişkiyi inkâr eden kişinin kendi ticari defterlerinde ve kayıtlarında buna ilişkin kaydın olmamasıdır⁸². Zaten eTK m. 85’te hasım tarafın kayıtlarında bu hususta hiçbir kayıt yoksa karşı tarafın kendi defterlerindeki kaydın bir ispat kuvveti kalmaz şeklin-

⁷⁶ KURU, C. III, s. 2460.

⁷⁷ ARKAN, s. 350; KURU, C. III, s. 2460.

⁷⁸ ARKAN, s. 351; KURU, C. III, s. 2462.

⁷⁹ “Ticari defterler ister tasdikli olsun ister kanuna uygun olarak tutulsun ister tutulmasın her zaman defter sahibi aleyhine kanıt olarak kullanılabilir” Y. 15. HD, 24.2.1981, E. 341/K. 387 www.kazancı.com 24.02.2014).

⁸⁰ BİLGİLİ/DEMİRKAPI, s. 255; KARAHAN, 2012, s. 318.

⁸¹ Abdurrahim KARSLI, *Medeni Muhakeme Hukuku*, Alternatif Yayıncılık, 6100 Sayılı HMK Hükümlerine Göre Yargıtay Kararları İşlenmiş ve Gözden Geçirilmiş 3. Baskı, İstanbul 2012, s. 620.

⁸² KARSLI, s. 620

deydi⁸³. Bu nedenle bu hükmün kaynağını teşkil eden düzenlemeye uygun şekilde anlaşılması gerektiği ileri sürülmüştür⁸⁴.

III. TİCARİ DEFTERLERİN DELİL OLMASI İÇİN DAYANAK BELGELERİN İBRAZININ GEREKLİ OLUP OLMADIĞI

1. Dayanak Belgelerin İbrazını Gerekli Gören Görüş

Doktrindeki bir görüşe göre, ticari defterlerin sahibi lehine kanıt olabilmesi için, defter kayıtlarının dayanağını teşkil eden belgelerin ibraz edilmesi gerekir. Zira Türk Ticaret Kanunu'nun mantığı, defterlerin dayanağının delil olarak kabul edilmesi anlayışına dayanmaktadır⁸⁵. Keza ticari defterler, usulüne uygun olarak düzenlenmiş olan belgelerden çıkarılacak kayıtlar yazılarak tutulmalıdır⁸⁶. Bu itibarla, ticari bir deftere dayanağı olmadan herhangi bir kayıt yapılamayacağına göre, bir uyumsuzlukta ticari defterin kendisi yerine bizatihi dayanağının delil olarak kullanılması ile yetinilebileceği de şüphesizdir. Bu nedenle

⁸³ ETK m.85 “Kanuna uygun bir surette tutulan ve birbirini teyit eden ticari defterlerin münderecatı sahibi lehine delil ittihaz olunur; şu kadar ki hasım tarafın keza kanuna uygun surette tutulmuş olan ve birbirlerini teyideden defterleri buna aykırı olur veya bu hususta hiçbir kaydı havi bulunmazsa yahut iddianın dayandığı kaydın aksisi, vesika veya diğer muteber delillerle ispat edilirse sözü geçen kaydın ispat kuvveti kalmaz.”

⁸⁴ **KARSLI**, s. 620; **TUZTAŞ**'a göre de, bu bölüm maddeye selven konulmuştur ve ilk fırsatta değiştirilmesi gerekmektedir (Hüseyin **TUZTAŞ**, *Ticari Defterlerin İbrazı ve Delil Olması*, www.sevgipinari.org/hukuk-rehberi 02.08.2013, s.12). Aynı yönde **KARAHAN**'a göre de, bu durumun, HMK m. 222/3 hükmünün eski TK m. 85 hükmünden hatalı bir şekilde aktarılmasından kaynaklanmaktadır. Kanun koyucunun böyle bir iradeyi taşıdığı da esasen düşünülemez. Netice itibarıyla, çelişkili, hukukun ilkelerine zıt ve ciddi suiistimallere yol açabilecek bu hükmün acilen değiştirilmesi ve her iki tarafın ticari defterlerinin ilk beş şartı yerine getirmesi halinde, taraflardan birinin ticari defterlerinde, dava konusu uyumsuzluğa ilişkin hiçbir kayıt yokken; diğer tarafın defterlerindeki kayda onun lehine ispat gücü tanınmamalıdır, Sami **KARAHAN**, “Yeni Kanuni Düzenlemelerde Ticari Defterlerin Delil Olması,” www.ticaretkanunu.net s. 2 (Delil Olması).

⁸⁵ **POROY/YASAMAN**, 2012, s. 228, 229; Oysa yazar, kitabının daha önceki baskılarında farklı görüş benimsemekte idi. Eski baskıda yazara göre, defterlerdeki kaydın dayandığı belgelerin ibrazının istenemeyeceği, aksi takdirde defterlerle ispat özelliğinin bir özelliğinin kalmayacağını, nitekim ticari defterlerle ispatın genel ispat usullerini ve diğer delillerini bertaraf eden bir usul değil; genel ispat mekanizmasında bir avantaj, kolaylık sağladığını, karşı tarafın defterlerdeki kayıtların aksini, kendi defterleri, vesika veya diğer geçerli delillerle ispat edebileceğini, aksi takdirde davacının defterlerinin özel delil olma fonksiyonunun ortadan kalkacağını beyan etmişlerdir (Reha **POROY**/Hamdi **YASAMAN**, *Ticari İşletme Hukuku*, Beta Yayıncılık, 9. Baskı, İstanbul 2001, s. 182, 183; Reha **POROY**/Hamdi **YASAMAN**, *Ticari İşletme Hukuku*, Vedat Kitapçılık, 10. Baskı, İstanbul 2004, s. 208).

⁸⁶ **KAYAR**, *Ticaret Hukuku*, s. 235; “...Defterdeki borç kaydının dayanağı olan tediye ve tahsil fişlerinin mevcut olmaması karşısında bu kaydın hukukten bağlayıcı olup olmayacağı irdelenmek ve incelenmek ve sonucuna göre bir karar verilmek gerekir”. Y.11.HD. T: 11.5.1993, E: 1992/3112, K: 1993/3405 (www.kazancı.com 24.02.2014).

6102 sayılı TTK'da ticari defterlerle ispata ilişkin hükümlere yer verilmemesi de isabetli bir karardır⁸⁷.

Ayrıca kanun koyucu, ticari defterler ile birlikte defter kayıtlarının dayanağı olan belgelerin de saklanması zorunlu kılmıştır. TTK m. 64/2'de "*Tacir, işletmesiyle ilgili olarak gönderilmiş bulunan her türlü belgenin, fotokopi, karbonlu kopya, mikrofiş, bilgisayar kaydı veya benzer şekildeki bir kopyasını, yazılı, görsel veya elektronik ortamda saklamakla yükümlüdür*"⁸⁸. Bu genel düzenleme yanında, ticari defterlerin ve belgelerin saklanması hususu TTK m. 82'de hükme bağlanmıştır. TTK m. 82/1'e göre, defter tutma yükümlülüğüne tabi olan kişiler, ticari defterlerini, envanterlerini, bilançolarını, finansal tablolarını ve yıllık faaliyet raporlarını ve bu belgelerin anlaşılabilirliğini kolaylaştıracak diğer belgeleri aldığı-gönderdiği ticari mektupları ve kayıtların dayanağını teşkil eden belgeleri, on yıl boyunca saklamakla yükümlüdür. Saklama süresi, ticari defterlere son kaydın yapıldığı, envanter ve bilançoların düzenlendiği, ticari yazışmaların yapıldığı takvim yılının bitişinden itibaren başlar⁸⁹.

Yangın, su baskını, deprem gibi bir afet veya hırsızlık sebebiyle bir tacirin saklamakla yükümlü olduğu defter ve belgeler, kanuni saklama süresi içinde ziyaa uğrarsa tacir ziyaa uğrarsa tacir ziyayı öğrendiği tarihten itibaren 15 gün içinde ticari işletmesinin bulunduğu yer yetkili mahkemesinden kendisine bir "zayi belgesi (kayıp belgesi)" verilmesini ister. Bu dava hasımsız açılır ve mahkeme gerekli gördüğü delillerin toplanmasını emreder (TTK m. 82/7).

İleride gerçekleşecek uyuşmazlıkların çözümünde defter ve belgelerin önemli bir ispat aracı olduğu gözetilerek getirilen saklama yükümü, ticari defter tutma yükümünün tamamlayıcısı niteliğindedir⁹⁰. Dikkat edilirse, TTK m.82/1'de sayılan belgeler, tacirin ticari işlemlerinin hazırlanmasına, kurulmasına, icrasına veya iptaline ilişkin belgelerdir. Bu belgeler, ticari defterlerdeki kayıtların dayanağını oluşturmaktadır ve ticari defterler ancak bunlarla birlikte delil olacaktır. Dolayısıyla gerektiği zaman bu belgelerin kanıt olarak sunulması söz konusu olacağından, kanunkoyucu bunların da defterler gibi saklanması

⁸⁷ **KENDİGELEN**, s.100; **BUDAK**'a göre de, Ticaret Kanunu'ndan ticari defterlerle ispat usulünün kaldırılmasının sebeplerinden biri, ticari defterlerle ispatın defterlerde yer alan işlemlerin dayanağının olması halinde geçerli olduğu, bu durumda da senetle ispat imkanının zaten mevcut bulunduğudır (**BUDAK**, s. 516).

⁸⁸ Hükümde öngörülen bu yükümlülük, belgeleme ve kaydın, belgeye dayanması ilkesi ("Belge yoksa kayıt da yoktur" ilkesi) sonucu öngörülmüştür. (TTK m. 64/2 Kanun Gerekeşi).

⁸⁹ VUK m. 253 ve 254'e göre, tutulan defter, kayıt ve belgelerine ilgili buldukları yılı takip eden takvim yılından başlayarak beş yıl süreyle muhafaza etmeleri zorunludur.

⁹⁰ Oruç Hami **ŞENER**, "*Ticari Defterlerin ve Belgelerin Saklanması, Ziyat, Zayi Belgesi, Böyle Bir Belgenin Alınması ve Alınmamasının Hüküm ve Sonuçları (Özellikle TTK 68/IV)*", Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C: 6, S: 1, Yıl: 2004, s. 235, 236.

zorunluluğunu öngörmüştür. Zira ancak bu belgelerin yardımıyla işletmenin defterlerinden tam bir fikir sahibi olunabilir⁹¹.

Eğer bu belgeler, defterlerin delil olarak kullanılmasında esas alınmayacak ve defterler onlarla birlikte değerlendirilmeyecekse, kanun koyucunun bunların saklanması (TTK m.82/1) ve zayi belgesi alınmasına⁹² (TTK 82/7) ilişkin getirdiği kurallar anlamsızlaşmaktadır⁹³.

Özellikle ticari defterlerden olan yevmiye defterini incelediğimizde, yevmiye defterinde bulunması zorunlu unsurlardan bir tanesi de her kaydın dayandığı belgenin türü, varsa tarih ve numarasıdır (Ticari Defterlere İlişkin Tebliğ⁹⁴ m. 6/2, b. e). Dolayısıyla bu belgeler incelenmez ise, ticari defterlerdeki kayıtların gerçek bir belgeye dayanıp dayanmadığını tespit etmek mümkün değildir. Özellikle 6102 sayılı TTK ile gündeme gelen envanterler, açılış bilançoları, ara bilançolar, yılsonu finansal tablolar ile yıllık faaliyet raporları ve bu belgelerin anlaşılmasını kolaylaştıracak çalışma talimatları ile diğer organizasyon belgelerinin de ticari defterlerle birlikte incelenmesi gerekir. Sonuç itibarıyla ticari defterlerin belirtilen bu belgeler ile ibrazı, gerçek manada bir ibraz teşkil eder ve defter sahibinin defterleri lehine delil teşkil eder⁹⁵.

Nitekim *Domaniç*'e göre de, yevmiye defterinde kayıtlar yapılırken her kaydın dayandığı belgenin türü, varsa tarih ve numaralarının da yazılmasının emredilmesi, defter kayıtlarının belgelere dayanmasını zorunlu kılmaktadır. Ayrıca aşağıda ayrıntılı olarak inceleyeceğimiz VUK m. 227/1 hükmü ve hâkimin takdirine tabi bulunmayan kanuni delilleri düzenleyen HUK m. 287-290 (HMK m. 200 vd.)'nin da gereği olarak defter kayıtlarına TK m. 66/2'de (TTK m. 64/2) sayılan belgelerin dayanak olması zorunludur. Aksi takdirde dayanak belge olmaksızın yapılan kayıtlar, çürüktür. Yazara göre belgelerin kayıtlara dayanak olması zorunluluğuna "*Tahriri olması icap eden akıtlarda, borç deruhte edenlerin imzaları bulunmak lazımdır*" şeklindeki BK m. 13/1 (TBK m. 14/1) hükmü kaynaklık etmektedir⁹⁶.

⁹¹ **ŞENER**, s.237-238.

⁹² "Faturalar da tacirler bakımından TTK.'nın 68. maddesinin kastettiği anlamda belge niteliğindedir olduğundan zayi olmaları halinde bunlar için dahi zayi belgesi istenebilir. (Y. 11.HD. 22.6.1978, E.3297/K.3388 Fevzi **YARBAS**, *Ticaret ve Vergi Davalarında Ticari Defterlerin Delil Niteliği*, Adalet Yayınevi, 2. Bası, Ankara 1996, s. 198 [Delil Niteliği]).

⁹³ **ŞENER**, s.238 dn.16; **BOZER/GÖLE**, s.166.

⁹⁴ RG: 19.12.2012, Sayı: 28502.

⁹⁵ Ünal **SOMUNCUOĞLU**, "6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu'na Göre Ticari Defterlerin İbrazı ve Delil Olma Nitelikleri", *İstanbul Barosu Dergisi*, C: 86, S: 2012/1, Ocak-Şubat 2012, s. 201.

⁹⁶ **DOMANIÇ**, 282, 283

Her ne kadar kanun koyucu defterlerdeki kayıtların birbirini doğrulamasından söz etmiş, defterlerdeki kayıtların belgelerdeki kayıtlara uygun olması gerektiği hususuna yer vermemiş olsa da, muhasebe bir küldür. Bu bağlamda belgelerdeki kayıtlarla defterlerdeki kayıtların birbirini doğrulaması gerekir. Aksi durumda defterlerdeki kayıtlar, belgelerdeki kayıtlara uygun olmadığı için değer taşımaz⁹⁷.

Nitekim “belgeleme” muhasebenin temel kavramlarından biridir. Bu kavram uyarınca, muhasebe kayıtlarının gerçek durumu yansıtan ve usulüne uygun olarak düzenlenmiş belgelere dayandırılması gerekir⁹⁸. Gerçek durumu yansıtan ve usulüne uygun olarak düzenlenmiş belgelere dayanılması halinde muhasebe bilgilerinin doğruluğundan bahsedilebilir⁹⁹.

Yargıtay’a göre de, defter kayıtlarının dayanağı olan belgelerin mevcut olmaması halinde defterler delil olarak kullanılmazlar. Nitekim Yargıtay birçok kararında, ticari defter kayıtlarının usulüne uygun düzenlenmiş belgelerle desteklenmesi gerektiğini, ticari defterlerin dayanakları ile birlikte geçerli olduğunu, ancak bu şekilde dayanan yararına delil olarak kabul edilebileceğini belirtmiştir. Ticari defterlerin dayanağı belgeler üzerinde durulmadan salt defter kayıtları ile yetinilen durumlarda, bu kayıtların dayanakları konusunda uzman bir bilirkişi vasıtasıyla incelenmesi gerektiğini belirterek kararları bozmuştur¹⁰⁰.

Oysa Yargıtay önceleri, “Tacirin ticari defterlerinin dayanakları olmasa bile, defterler yasaya uygun olduğu takdirde tacirin lehine delil olabilir” demektedir¹⁰¹. Ancak yukarıda da belirttiğimiz gibi Yargıtay sonradan bu içtihadını değiştirmiştir.

2. Dayanak Belgelerin İbrazını Gerekli Görmeyen Görüş

Doktrinde ileri sürülen ikinci görüşe göre ise, ticari defterlerin sahibi lehine delil olabilmesi için, defter kayıtlarının dayanağını teşkil eden belgelerin ibrazına gerek yoktur. Defterlerin delil kuvvetini böyle bir şarta bağlamaya kanunun lafzı ve ruhu uygun değildir. Belgelerin de ibrazı aranmış olsaydı, ticari defter

⁹⁷ **BOZER/GÖLE**, s.165, 166

⁹⁸ Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği, s. 4. (26 Aralık 1992 tarihli 26/21447 mükerrer sayısında yayınlanmıştır).

⁹⁹ **YARBAŞ**, Delil Niteliği, s. 25.

¹⁰⁰ Y. 11.HD, 9.7.1986, E.3492/K.4315; Y. 11.HD, 18.2.1991, E.9193/K.1051; Y. 19.HD, 27.6.2012, E.1593/K.10656; YHGK 2.10.2002 E.19-753/K.661; Y. 19.HD, 10.5.2005, E.10653/K.5346; Y.11.HD, 11.5.1993, E.3112/K.3405 (www.kazanci.com 24.02.2014) “Ticari defterler dayanakları ile birlikte geçerlidir.” Y. 11.HD, 6.11.1989, E. 8242/K.5987; “Tacir olan tarafların defterleri ile bunların dayanaklarının da incelenmesine karar verilmelidir.” Y. 11.HD, 21.06.1988, E.243/K.4170 (Eriş, s. 1150).

¹⁰¹ Y. TD, 3.4.1972, E.316/K.1687.

tutmanın ve defterlerle ispat usulünün hiçbir anlamı kalmazdı. Zira böyle bir şart öngörülürse, defterlerin delil olmasından değil, dayanağı olan belgelerin delil kuvvetinden söz etmek gerekir ki bu durumda defter tutmanın özel bir nedeni kalmamaktadır¹⁰². Çünkü bu durumda tacir defterler yerine senet, belge ve kâğıtları saklar ve iddiasını bu belgeler ile ispat ederek aynı sonuca ulaşır¹⁰³. Zaten bu hususta yasada açık ve kesin bir hüküm de mevcut değildir¹⁰⁴.

Aksi yönde kanaat açıklayan yazarlar görüşlerine tacirin TTK m. 64/2 ve TTK m.82 gereğince yaptığı hukuki işlemlere ilişkin belge ve kâğıtlar ile senetleri on yıl saklaması zorunluluğunu dayanak göstermişlerse de, bu kurala uyulmaması durumunda, bunun hukuki ve cezai yaptırımını açıklanmamıştır¹⁰⁵. Oysa ticari defterlerin saklanmamasının hukuki sonucu, tacir bu defterleri ibrazdan kaçınmış sayılmasıdır. Bunun sonucunda, ticari defterlerin ispat fonksiyonundan lehine yararlanamaz¹⁰⁶. Nitekim Yargıtay'ın 1972 tarihli kararında (Y. TD, 3.4.1972, E.316/K.1687) tacirlerin işletmeleriyle ilgili aldıkları belgeleri saklamaya ilişkin mecburiyetin, defter kayıtlarının ispat hukuku bakımından hükümsüz saymak gayesine matuf olmadığı, TK'da belgeleri saklama mecburiyetinin bir müeyyidesinin bulunmadığı, 67'nci maddenin 4'üncü fıkrasındaki müeyyidenin, defterleri hiç veya kanuna uygun şekilde tutmayan sorumlulara ait olduğu, ayrıca böyle bir yazılı delil olduğunda, iddiayı defterlere dayanarak ispatın

¹⁰² **ARKAN**, s.353; **ÜLGEN**, s.102; **POROY/YASAMAN**, 2001, s.183; **POROY/YASAMAN**, 2004, s. 208; **KARAHAN**, 1996, s.238; **BUDAK**, s. 517; **ERİŞ**, s.1187 (ERİŞ'in 11.HD'nin, 9.7.1986 tarihli kararına ekli karşı oy yazısı).

¹⁰³ **ERİŞ**, s.1187 (ERİŞ'in 11.HD'nin, 9.7.1986 tarihli kararına ekli karşı oy yazısı); Nitekim **ÜLGEN**'e göre de bu belgeler (fatura, makbuz, senet) tek başına delil gücüne sahip belgeler olduğu için, bu durumda ticari defterleri ortaya çıkarmanın bir anlamı kalmayacaktır (**ÜLGEN**, s.102).

¹⁰⁴ **BUDAK**, s. 516.

¹⁰⁵ **ERİŞ**, s.1187 (ERİŞ'in 11.HD'nin, 9.7.1986 tarihli kararına ekli karşı oy yazısı); **DOĞANAY**, s. 21; Gerçekten de 6762 sayılı mülga TK m. 67'de öngörülen cezai müeyyide yalnızca defterleri hiç veya kanuna uygun şekilde tutmayan sorumlulara aitti. Ancak eski TK döneminde geçerli olan bu düşünce, yeni TTK döneminde geçerli değildir. 6102 sayılı TTK m. 562/1, b hükmü uyarınca, işletmeyle ilgili olarak gönderilmiş bulunan her türlü belgenin, fotokopi, karbonlu kopya, mikrofiş, bilgisayar kaydı veya benzer şekildeki bir kopyasını, yazılı, görsel veya elektronik ortamda sağlamayanlara 4. 000 TL idari para cezası verilecektir. Ayrıca TTK m. 562/1, f hükmü uyarınca bu belgeleri ibraz etmeyenler de 4. 000 TL idari para cezası ile cezalandırılacaktır. Şunu da belirtelim ki 6335 sayılı Kanun ile gerçekleştirilen değişiklikten önce ise belirtilen fiiller ikiyüz günden az olmamak üzere adli para cezası ile yaptırma bağlanmıştı (**KENDİGELEN**, s. 91, dn. 53).

¹⁰⁶ **ERİŞ**, s.1187 (ERİŞ'in 11.HD'nin, 9.7.1986 tarihli kararına ekli karşı oy yazısı). Belirtelim ki 6102 sayılı 562/1, a hükmü uyarınca defter tutma yükümlülüğünü yerine getirilmeyenlere 4. 000 TL idari para cezası verilecektir. Ayrıca 6335 sayılı Kanun ile getirilen TTK m. 562/6 hükmüne göre, "Ticari defterlerin mevcut olmaması veya hiçbir kayıt içermemesi yahut bu Kanuna uygun saklanmaması hâllerinde, sorumlular üçyüz günden az olmamak üzere adli para cezasıyla cezalandırılır." Böylece söz konusu fıkradaki fiiller bağımsız birer suç olarak kabul edilmiştir.

bahis konusu olamayacağını, bu nedenle defterdeki kayıtların dayanaklarının aranmamış olmasında yasaya aykırı bir yön olmadığı belirtilmiştir.

Bu konuda VUK m.227/1'e değinmek gerekmektedir. "İspat edici kâğıtlar" başlıklı söz konusu hükme göre; "Bu kanunda aksine hüküm olmadıkça, bu kanuna göre tutulan ve üçüncü şahıslarla olan münasebet ve muamelelere ait olan kayıtların tevsiki¹⁰⁷ mecburidir (f. 1). Defter tutmak mecburiyetinde olmayan mükellefler vergi matrahlarının tesbiti ile ilgili giderlerini tesvike mecburdurlar. (Götürü usulde tesbit edilen giderler hariç). (f. 2). Bu Kanuna göre kullanılan veya bu Kanunun Maliye ve Gümrük Bakanlığına verdiği yetkiye dayanılarak, kullanma mecburiyeti getirilen belgelerin, öngörülen zorunlu bilgileri taşımaması halinde bu belgeler vergi kanunları bakımından hiç düzenlenmemiş sayılır (f. 3). Maliye ve Gümrük Bakanlığı, düzenlenmesi mecburi olan belgelerde bulunması gereken zorunlu bilgileri belirlemeye ve bu belgelerden uygun gördüklerine, düzenlenme saatinin yazılması mecburiyetini getirmeye yetkilidir (f. 4)".

Bu hükümden yola çıkarak acaba ticari defter kayıtlarının da tevsiki (belgelendirme) gerekir diyebilir miyiz? Ülgen'e göre, bu hüküm, sadece vergi hukuku açısından önem taşır. Esasen 227. maddede yer alan "bu kanuna göre" sözleri de bu görüşü destekler¹⁰⁸. Oysa Domaniç'e göre, kendi defterlerine dayanan tacirin, VUK m.227/1 manasında bu kayıtların doğru olduğunu kanıtlayacak belgelere de sahip olması gerekir. Aksi takdirde VUK m. 227/ f.1 anlamında bir belgeye dayanmaksızın başka kişileri borçlandıran tacirin, sırf bu kayıtlar nedeniyle haklı sayılması tehlikeli sonuçlar doğurabilir ve bu nedenle dayanak belgelerin aranmaması, savunulması zor hukuki bir görüştür¹⁰⁹.

Bu görüş taraftarlarına göre, defter kayıtlarının dayanağını teşkil eden belgelerin ibrazı zorunluluğunun aranmamış olması, iddiasını defterleriyle ispatlamak isteyen tacirin hasmını da zor durumda bırakmaz¹¹⁰. Çünkü tacirin her iste-

¹⁰⁷ **Tevsik:** Belgelendirme (Hukuk Bilgi Bankası <http://www.hukukturk.com> 24.02.2014)

¹⁰⁸ **ÜLGEN**, s.101; **BUDAK**, s. 516; VUK m. 227 ile ilgili örnek bir Danıştay kararı için bkz. Danıştay 3. D., 14.5.2003, E.4292/K.3080 www.kazancı.com.tr 24.02.2014; Bir başka Danıştay kararı için bkz. Danıştay 4.D., 21.5.1973, E.4752/K. 2794, Yılmaz **ULUSOY**, *Vergi Usul Kanununda Türk Ticaret Kanununda Kooperatifler Kanununda ve Özel Kanunlarda Ticari Defterler ve Belgeler, Bunlardan Doğan Mali, Hukuki, Cezai Sorumluluklar*, Olgaç Matbaası, Ankara 1981, s. 235, 236).

¹⁰⁹ **DOMANIÇ**, s.295, 296; Nitekim *Domaniç*'in bu konuyla ilgili verdiği örnek şu şekildedir: Örneğin, davalıya bir miktar mal sattığını iddia eden tacirin fatura düzenlediği ve bu faturayı müşteriye verdiği veya malı teslim ettiği makbuz ve diğer deliller yahut müşterinin defter kayıtları ile kanıtlanıyorsa, malın satıldığı satıcı defterlerine kaydedilmiş olması müşteriye borçlandırmak için yeterli bir delil sayılamaz. İspat etme yükünü davacıya yükleyen MK m. 6 ile davacının muntazam defter kayıtlarının aksini "vesika ve diğer muteber delillerle ispat" hakkını davalıya tanıyan TK m. 85 ile "Her kaydın dayandığı vesikaları" arayan TK m. 70-6 dahi VUK m. 227/1'e dayalı görüşü teyid eder (**DOMANIÇ**, s. 296).

¹¹⁰ **ARKAN**, s.353; **ERİŞ**, s.1187 (ERİŞ'in 11.HD'nin, 9.7.1986 tarihli kararına ekli karşı oy yazısı).

diğini veya gerçek dışı her şeyi defterine yazması imkân dışıdır¹¹¹. Eğer tacir, ticari ilişki kurduğu tacirin aleyhine istediğini dayanaksız yazmış olsa bile, tacir olması gereken bu kişi de, HMK m.222/3 gereğince karşı tarafın defter kayıtlarını yasaya uygun tuttuğu takdirde kendi defterleri, elindeki belge ve geçerli diğer kanıtlarla çürütmek imkânına sahiptir¹¹².

Bu görüş taraftarları, özellikle örf ve adet gereği tacirin yazılı olması gerekmeyen bazı iş ve işlemlerinin bulunduğu da işaret etmektedirler. Bu halde, ticari defterlerin mutlaka dayanağını aramak ve özellikle örf ve adet gereği yazılı sözleşme, belge ve senet olmadığı durumda da ticari defterleri delil olarak kabul etmemek, ticari defterlerin delil olma niteliğini çok kısıtlayan bir yorum biçimidir¹¹³.

¹¹¹ **ERİŞ**, s.1187 (ERİŞ'in 11.HD'nin, 9.7.1986 tarihli kararına ekli karşı oy yazısı).

¹¹² **ARKAN**, s.353; **ERİŞ**, s.1187 (ERİŞ'in 11.HD'nin, 9.7.1986 tarihli kararına ekli karşı oy yazısı). 6335 sayılı Kanun ile değişik TTK m. 562/8 hükmü uyarınca, "ticari defterlere kasıtlı olarak gerçeğe aykırı kayıt yapanlar bir yıldan üç yıla kadar hapis cezasıyla cezalandırılır."

¹¹³ **ERİŞ**, s.1187 (ERİŞ'in 11.HD'nin, 9.7.1986 tarihli kararına ekli karşı oy yazısı); **BOZER/GÖLE**'ye göre, taraflar arasındaki ilişki, ihtilafın ispatı konusunda yazılı belge ibrazını gerekli kılmıyorsa, defterlerdeki kayıtların da belgelere dayanması gerekmez; bunun haricinde, belgeye dayanmayan kayıtlar sahibi lehine delil olmamalıdır. Ancak bu yorum tarzıyla defterlerdeki kayıtların doğruluğu ve disiplini sağlanabilir (**BOZER/GÖLE**, s.166); **YILMAZ**'a göre, aleyhe görüşün ileri sürdüğü tüm gerekçelere katılmakla birlikte, ticari defterlerin yeterince açık olmaması ve çelişik kayıtlar içermesi durumunda, ispat yükü kendisine düşen tarafın, iddiasını ispatlayabilmek için pratik açıdan dayanak belgeleri de sunmak zorunda kalabileceği gözden uzak tutulmamalıdır. Nitekim Yargıtay'ın da aynı görüşte olduğu (HGK 2.10.2002, 19-753/661) anlaşılmaktadır (**YILMAZ**, s. 32, 33). **ÜLGEN** bu konuda dış senet ve işletmenin iç fişleri açısından bir ayrım yapmaktadır. Ülgen'e göre, ETK m.70 oldukça önemlidir. Söz konusu 70. Maddesinin II. Fıkrasında "yevmiye maddelerinin en az aşağıdaki malumati ihtiva etmesi şarttır" dendiikten sonra aynı maddenin 6. Bendinde "her kaydın dayandığı vesikaların nev'i ve varsa tarih ve numaraları" denmektedir. Bu hükümlerden ticari defterlerde yer alan kayıtların ispatlanması neticesine varsak bile sorun yine tam olarak çözülmemektedir. Asıl mesele, defter kayıtlarının ispatında başvurulacak belgelerin neler olması gerektiğidir. Bu belgeler dış münasebette elde edilmiş senet, fatura, makbuz vs.mi olmalıdır, yoksa işletmenin iç fişleri vs. bu konuda yeterli midir? Şayet defter kayıtlarının dış münasebette elde edilmiş senet, fatura, makbuz vs. mahiyette belgelerle ispat edilmesi gerekir dersek bu takdirde karşımıza şu sorun çıkmaktadır: Öncelikle tacirler arasında iki tarafın durumuna göre senede bağlanması gerekmeyen gelenekten olmayan muameleler pek çoktur. Ayrıca defter kayıtlarının bu tip belgelerle ispatı gerekir dediğimiz zaman, ticari defterlerin ispat aracı olarak hiçbir değeri kalmaz.

Ticari defterlerdeki kayıtların ispatı hususunda işletmenin iç fişleri (örneğin kasa fişleri) vs. yeterli ise bu takdirde de ticari defterlerde yer alan kayıtların pek emin bir dayanak bulduğu söylenemez ve defterlerin ispat gücü ve kuvvetinden şüphe edilir. Mamafih bu konuda defterlerdeki kayıtların dayanağının işletmenin iç fişleri vs. olabileceğini söylemek mümkündür. ETK m.70/II, 6'daki "her kaydın dayandığı belgelerin nev'i ve varsa tarih ve numaraları" tarzındaki ifadeden bu sonuca varılabilir. Gerçekten belgelerin nev'i ve varsa tarih ve numaraları dendiğine göre demek ki defter kayıtlarına dayanak olan belgelerin tarih taşınmaları mümkün olabiliyor. Buradan söz konusu belgelerin, hiç olmazsa, her zaman pek ciddi bir şey olmadıkları sonucuna varılabilir. (**ÜLGEN**, s.102).

3. Görüşler Hakkında Değerlendirmemiz

Ticari defterlerin sahibi lehine delil olabilmesi için, defter kayıtlarının dayanağını teşkil eden belgelerin ibraz edilmesinin gerekip gerekmediğine yönelik hem lehe hem de aleyhe görüşün savlarını yukarıda ifade etmeye çalıştık. Her iki görüşün de haklı olduğu yönler mevcuttur. Bununla birlikte biz burada görüşlerin temel çıkış noktasından hareketle görüşümüzü ortaya koymaya çalışacağız.

Dikkat edileceği üzere, her iki görüş de tacirin defterlerindeki dayanaksız kayıtlardan, karşı tarafın korunması, bundan dolayı mağdur olmaması amacındadırlar. Dayanak belgelerin ibrazını gerekli gören görüş taraftarları, kayıtlara dayanak olan belgelerin ibrazının da aranması ile bu sorunun çözülebileceğini ileri sürerken, karşı görüş taraftarları, kendisi de tacir olması gereken karşı tarafın, HMK m.222/3 gereğince kendi defterlerini kanuna uygun tuttuğu takdirde, bu kayıtları kendi defter ve belgeleri ile dayanaksız bırakma imkânına sahip olduğunu belirtmektedirler.

Kanaatimizce her durumda ticari defterlerdeki kayıtların dayanak belgeler ile ispatını aramak doğru olmayacaktır. Her iki görüşün amacından yola çıkarak iddiasını ticari defterleri ile ispatlamak isteyen tacirin hasmını zor durumda bırakmayacak şekilde bir çözüm tarzı benimsememiz gerekmektedir. Bu itibarla diyebiliriz ki karşı tarafın yasaya uygun tuttuğu defterlerindeki kayıtlarla doğrulanmayan her kayıt, mutlaka belgeler ile kanıtlanmalıdır. Şayet böyle bir belge ibraz edilemiyorsa, bu kayıtlar sahibi lehine delil oluşturmayacaktır. Bu tespite, HMK m. 222/3'teki, "...diğer tarafın aynı şartlara uygun olarak tutulmuş ticari defterlerindeki kayıtların bunlara aykırı olmaması..." düzenlemesinden de ulaşılabılıriz¹¹⁴. Örneğin, davanın iki tarafı da usulüne uygun tuttıkları defterlerini ibraz etmiş; davacının defterinde yer alan sattığı malların teslimine yönelik kayda rağmen davalının defterinde bu malların teslim alındığına yönelik herhangi bir kayıt yoktur. Bu durumda davacı yaptığı teslimatı dayanak belgeler (makbuz vs.) ile ispat etmelidir. Ancak örneğimizde davalının defterinde söz konusu malların teslim alındığına yönelik kayıt varsa artık davacının defterinde yer alan sattığı malların teslim edildiğine yönelik kaydın ispatı gerekmeyecektir¹¹⁵. Bu konuda *Ülgen* de, her zaman ticari defterlerdeki kayıtların ispatının istenmesinin doğru olmayacağını, her iki tarafın defterleri karşılıklı olarak birbirini doğruluyorsa artık haklı çıkan tarafın defter kayıtlarının ispatının istenmeyeceğini belirtmiştir¹¹⁶. Bu çözüm tarzı, usul ekonomisine de uygundur. Zira usulüne uygun tutulmuş ticari defterler birbirini doğruluyorsa, artık ticari defter kayıtların dayanak belgeler ile ispatına gerek bulunmamaktadır.

¹¹⁴ TUZTAŞ, s. 22.

¹¹⁵ Benzer örnek için bkz. TUZTAŞ, s. 22, 23.

¹¹⁶ ÜLGEN, s. 102, dn. 28.

Özellikle HMK 222/3 hükmü uyarınca, ispat yükü kendisinde olan tarafın defterindeki kayıtların, karşı tarafın ticari defterlerinde ilgili hususta hiçbir kaydın bulunmaması durumunda da lehe delil olarak kabul edilmesi, bu kayıtların dayanak belgelerinin mutlaka aranmasını gerektirmektedir. *Domaniç*'in VUK m. 227/1 hükmü uyarınca, özellikle kendi defter kayıtlarıyla başka kimseleri borçlu gösteren tacirin, bu defter kayıtlarını haklı gösterecek belgelere sahip olmasını zorunlu kılar ifadesi de, bu görüşü destekler niteliktedir¹¹⁷.

Bazı Yargıtay içtihatlarında da, isabetli olarak, ticari defterlerden delil olarak yararlanılabilmesi için dayanak belgelerin aranması şartını, yalnızca taraflardan birinin kendi defterine dayanması halinde gerekli görmekte¹¹⁸; karşı tarafın ticari defterine dayanılması¹¹⁹ veya her iki tarafın ticari defterlerinin birbirini doğrulaması durumunda böyle bir şartı aramamaktadır¹²⁰.

SONUÇ

6102 sayılı TTK hükümleri uyarınca tacirler gerekli ticari defterleri tutmakla yükümlüdür (TTK m. 18/1, 64/1). 6762 sayılı eTK'da yer alan belirli zorunlu-belirsiz zorunlu ticari defterler ayırımına son verilmiştir. Tacirin tutmakla yükümlü olduğu ticari defterler kanunda ismen belirtilmiştir (TTK m. 64/3-4). TTK'da ticari defterlerin kesin delil olma özelliğine de son verilmiştir. Ticari defterlerden artık takdiri delil olarak yararlanılacaktır. Ayrıca ticari defterlerin delil olmasına ilişkin hükümler TTK'dan çıkarılarak HMK'ya aktarılmış ve bazı farklılıklar dışında esas itibarıyla eTK'dakine paralel şekilde düzenlenmiştir. Ancak HMK'da ticari defterlerin ispatına ilişkin hükümler düzenlenirken özenli davranılmamıştır. Özellikle yasaya uygun şekilde tutulan ticari defterlerin sahibi lehine delil olması için, taraflardan birinin ticari defterlerinde ilgili hususta kayıt varken, diğer tarafın ticari defterinde hiçbir kayıt bulunmaması halinde de defterler lehe delil olmaktadır. Oysa eTK döneminde böyle bir durumda tacirin

¹¹⁷ **DOMANIÇ**, s. 296.

¹¹⁸ Örneğin: "Davacı şirketin, davaya konu alacağın ilişkin bulunduğu 1997 yılı Yevmiye ve Envanter Defterlerinin kapamış tasdiklerinin bulunmadığı, uzman bilirkişilerce düzenlenen 23.9.1999 havale tarihli bilirkişi raporuyla saptanmış, davacı vekili de, bu rapora bir itirazı bulunmadığını 26.10.1999 tarihli duruşmada imzasıyla beyan etmiştir. Davacı vekilinin temyiz dilekçesi ekinde sunduğu 17.11.1999 tarihli noter belgesi de, ticari defterlerin tasdikini düzenleyen TTK. nun 69. maddesinde öngörülen usule uygun bir tasdiki ifade etmemektedir. Kaldı ki, defterlerinin davacı yararına delil olarak kabul edilebilmesi için, usulüne uygun tasdikinin mevcut olması dahi tek başına yeterli değildir; defterlerdeki kayıtların dayanağını oluşturan belgelerin de mevcut olması ve yine TTK. nun ilgili diğer hükümlerinde aranan öteki koşulların da gerçekleşmiş bulunması şarttır. O halde, somut olayda anılan defterlerin TTK. nun 82. ve sonraki maddeleri anlamında davacı yararına delil oluşturmasına hukuken olanak yoktur." YHGK 2.10.2002, E.19-753/K.661 (www.kazanci.com.tr 24.02.2014).

¹¹⁹ Örneğin bkz. Y. 19 HD, 13.3.1998, E.914/K.1852, **ERİŞ**, s. 1217-1218

¹²⁰ **BUDAK**, s. 517.

kendi defterindeki kaydın ispat kuvveti bulunmamaktaydı. Bu durum eTK m. 85 hükmünün TTK'ya hatalı şekilde aktarılmasından kaynaklanmaktadır. Çalışmamızda açıklandığı üzere bu düzenlemenin eTK hükmündeki şekline dönüştürülmeli ve taraflardan birinin ticari defterinde ilgili hususta hiçbir kayıt yokken, diğer tarafın defterindeki kayda ispat gücü tanınmamalıdır.

Defterler delil olarak kullanılırken, bunların dayanağını teşkil eden belgelerin ibrazının gerekip gerekmediği hususu tartışmalıdır. Doktrindeki bir görüşe göre defterdeki kaydın sahibi lehine delil olması için, defter kayıtlarını dayanağını teşkil eden belgelerin ibrazı gerekmemektedir. Nitekim Yargıtay da önceki bir kararında ticari defterlerin dayanakları olmasa bile, yasaya uygun tutulduğu takdirde lehe delil olabileceğini belirtmiştir (Y. TD, 3.4.1972, E.316/K. 1687). Aksi görüşe göre ise ticari defterler ancak dayanakları olan belgelerle geçerlidir; kayıtlarının dayanağını teşkil eden belgelerin mevcut olmaması halinde defterler delil olarak kullanılmazlar. Yargıtay da bu konudaki görüşünü değiştirmiş ve birçok kararında ticari defterlerin ancak dayanakları ile birlikte geçerli olduğunu içtihat etmiştir.

Bizce *Tuztaş ve Ülgen'in* isabetle işaret ettikleri üzere, ticari defterlerin lehe delil teşkil etmesi için her durumda dayanak belgelerin aranması doğru değildir. Zira bu durumda, ticari defterle ispat usulünün bir anlamı kalmamış olacaktır. Ticari defterlerde yer alan kayıtlar, karşı tarafın yasaya uygun tuttuğu ticari defterlerinde yer alıyorsa başka bir deyişle her iki tarafın ticari defterleri uyumsuzluk konusunda birbirini doğruluyorsa artık dayanak belgelerin ibraz edilmesi gerekmez. Ancak taraflardan birinin yalnızca kendi defterine dayanması halinde veya iki tarafın ticari defterlerindeki kaydın birbirini doğrulaması halinde mutlaka dayanak belgelerin ibraz edilmesi gerekir. Yargıtay'ın bu yönde bazı içtihatları da mevcuttur.

Ticari defterleri tutma yükümlülüğünün ihlaline uygulanacak yaptırımlar, ticari defterleri düzenleyen TTK hükümlerinde değil, ayrı bir madde olan "Ceza Sorumluluk" başlıklı TTK m. 562'de hapis, adli ve idari para cezası olarak düzenlenmiştir.

KISALTMALAR

- b.** : bent
BK : 818 sayılı Borçlar Kanunu
bkz. : bakınız
C. : Cilt
D. : Daire
dn. : dipnot
E. : Esas
eTK : 6762 sayılı Türk Ticaret Kanunu
HD. : Hukuk Dairesi
HMK : 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu
K. : Karar
KHK : Kanun Hükmünde Kararname
m. : Madde
Nr. : Numara
RG : Resmi Gazete
s. : sayfa
S. : Sayı
TBK : 6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu
TD : Yargıtay Ticaret Dairesi
TL : Türk Lirası
TTK : 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu
vd. : ve devamı
VUK : 213 sayılı Vergi Usul Kanunu
Y. : Yargıtay
YHGK : Yargıtay Hukuk Genel Kurulu

KAYNAKÇA

- ARKAN**, Sabih, *Ticari İşletme Hukuku*, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, 6335 Sayılı Kanun'la Değişik Türk Ticaret Kanunu'na Göre Hazırlanmış 16. Baskı, Ankara 2012.
- ARSLANLI**, Halil, *Kara Ticareti Hukuku Dersleri, Umumi Hükümler*, 2. Bası, İstanbul 1959.
- AYHAN**, Rıza, Mehmet **ÖZDAMAR** ve Hayrettin **ÇAĞLAR**, *Ticari İşletme Hukuku*, Yetkin Yayınları, Tamamen Gözden Geçirilmiş ve Güncellenmiş 5. Bası, Ankara 2012.
- BİLGİLİ**, Fatih ve Ertan **DEMİRKAPI**, *Ticari İşletme Hukuku*, Dora Yayınları, 3. Baskı, Bursa 2012.
- BOZER**, Ali ve Celal **GÖLE**, *Bankacılar İçin Ticaret Hukuku Bilgisi*, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, Ankara 2010.
- BUDAK**, Ali Cem, “*Ticari Defterlerle İspat Usulü Kaldırılmamalıdır*”, Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C: II, S: 1 Yıl: 2005.
- DOĞANAY**, İsmail, “*Türk Ticaret Kanununun Ticari Defterlerle İlgili Hükümleri Üzerine Bir İnceleme*,” Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi (Batider), C: IV, S: 1, Yıl: 1971.
- DOMANIÇ**, Hayri, *Ticaret Hukukunun Genel Esasları*, Dördüncü Bası, İstanbul 1988.
- ERİŞ**, Gönen, *Açıklamalı-İçtihatlı Türk Ticaret Kanunu, Ticari İşletme ve Şirketler*, C.I, 3. Baskı, Ankara 2004.
- İMREGÜN**, Oğuz, *Kara Ticareti Hukuku Dersleri (Genel Hükümler-Ortaklıklar-Kıymetli Evrak)*, Filiz Kitapevi, 12. Baskı, İstanbul 2001.
- KARAHAN**, Sami, *Ticari İşletme Hukuku*, Mimoza Yayınları, 6335 sayılı Kanunla değişik 6102 sayılı yeni Türk Ticaret Kanunu ile 6098 sayılı yeni Borçlar Kanunu ve 6100 sayılı yeni Hukuk Muhakemeleri Kanunu'na göre Güncellenmiş 23. Baskı, Konya 2012.
- KARAHAN**, Sami, *Yeni Kanuni Düzenlemelerde Ticari Defterlerin Delil Olması*, www.ticaretkanunu.net.
- KARSLI**, Abdurrahim, *Medeni Muhakeme Hukuku*, Alternatif Yayıncılık, 6100 Sayılı HMK Hükümlerine Göre Yargıtay Kararları İşlenmiş ve Gözden Geçirilmiş 3. Baskı, İstanbul 2012.
- KAYAR**, İsmail, “*Türk Ticaret Kanunu Tasarısının Ticaret Sicili, Ticari Defterler ve Cari Hesap Hükümlerinin Değerlendirilmesi*”, Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C: II, S: 1 Yıl: 2005.

- KAYAR**, İsmail, 6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu'na Göre Ticaret Hukuku, Seçkin Yayınları, Güncellenmiş 2. Baskı, Ankara 2013.
- KENDİGELEN**, Abuzer, *Yeni Türk Ticaret Kanunu, Değişiklikler, Yenilikler ve İlk Tespitler*, 12 Levha Yayınları, Değişiklikler İşlenmiş ve Güncellenmiş 2. Bası, İstanbul 2012.
- KURU**, Baki, *Hukuk Muhakemeleri Usulü*, 6. Bası, C. II, İstanbul 2001.
- MOROĞLU**, Erdoğan, *"Türk Ticaret Kanunu Tasarısı, Başlangıç, Ticari İşletme, Ticaret Şirketleri ve Son Hükümlere İlişkin Değerlendirme ve Öneriler"*, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, 3. Bası.
- OLGAÇ**, Senai ve Mustafa **ÇENBERCİ**, *İspat Hukuku Yönünden Ticari Defterler*, Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi, C. III, S. 1, Yıl: 1965.
- POROY**, Reha ve Hamdi **YASAMAN**, *Ticari İşletme Hukuku*, Beta Yayıncılık, 9. Baskı, İstanbul 2001.
- POROY**, Reha ve Hamdi **YASAMAN**, *Ticari İşletme Hukuku*, Vedat Kitapçılık, 10. Baskı, İstanbul 2004.
- POROY**, Reha ve Hamdi **YASAMAN**, *Ticari İşletme Hukuku*, Vedat Kitapçılık, Genişletilmiş ve Güncelleştirilmiş 14. Bası, İstanbul 2012.
- SOMUNCUOĞLU**, Ünal, *"6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu'na Göre Ticari Defterlerin İbrazı ve Delil Olma Nitelikleri"*, İstanbul Barosu Dergisi, C: 86, S: 2012/1, Ocak-Şubat 2012.
- ŞENER**, Oruç Hami, *"Ticari Defterlerin ve Belgelerin Saklanması, Zıya, Zayi Belgesi, Böyle Bir Belgenin Alınması ve Alınmamasının Hüküm ve Sonuçları (Özellikle TTK 68/IV)"*, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C: 6, S: 1, Yıl: 2004.
- ŞUA**, İbrahim Halil, *"Türk Ticaret Kanunu Tasarısına Göre Ticari Defterlere Getirilen Yenilikler ve Değerlendirilmesi"*, Adalet Dergisi, S. 27, Ocak 2007.
- TAŞDELEN**, Nihat, *"6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu'na Göre Ticari Defterler"*, İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi C: III, S: 1, Yıl: 2012.
- TUZTAŞ**, Hüseyin, *Ticari Defterlerin İbrazı ve Delil Olması*, www.sevgipinari.org/hukuk-rehberi, 02.08.2013.
- ULUSOY**, Yılmaz, *Vergi Usul Kanununda Türk Ticaret Kanununda Kooperatifler Kanununda ve Özel Kanunlarda Ticari Defterler ve Belgeler, Bunlardan Doğan Mali, Hukuki, Cezaî Sorumluluklar*, Olgaç Matbaası, Ankara 1981.
- ÜLGEN**, Hüseyin, *"Ticari Defterlerle İspat"*, Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi, C. IV, S. 1, Yıl: 1967.

YARBAŞ, Fevzi, *Ticaret ve Vergi Davalarında Ticari Defterlerin Delil Niteliği*, Adalet Yayınevi, 2. Bası, Ankara 1996.

YARBAŞ, Fevzi, *Ticari Defterlerin Hukuki Niteliği*, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, Kayseri 1994.

YILMAZ, Ejder, *Ticari Defterlerin Delil Olması (HMK m. 222) ve Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun Bu Konuda Getirdiği Yenilikler*, Bankacılar Dergisi, Özel Sayı, Yıl 2013.

Kazancı İçtihat Programı, www.kazanci.com.

Hukuk Bilgi Bankası, www.hukukturk.com.